

5. OCT 2011

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐ. ԱՆԴՐԵԱՍ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԵԱՆԻ

ՄԵԾԱԽՈՐԻ ՎԱՆԱՑ ՓՈԽՄԱՆ Ս. ԿՈՒՍԻՆ

Ի Զ Մ Մ Ա Ռ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐ. ՅՈՎՍԵՓԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ՔԱԶՈՒՆԻՑ

Վ. Ե. Ե. Տ. Ի. Կ.

Ի Տ Պ Ա Ր Ա Ն Ի Մ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Յ

1906

92
P-23

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐ . ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԵԱՆԻ

9(47.925)
Ք-23
տգ.

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐ. ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԵԱՆԻ

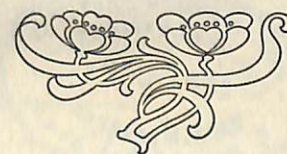
ՄԵԾԱԽՈՐԻ ՎԱՆԱՑ ՓՈԽՄԱՆ Ս. ԿՈՒՍԻՆ

Ի Զ Մ Մ Ա Ռ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐ. ՅՈՎՍԵՓԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ՔԱԶՈՒՆԻՈՅ

Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ

1906

29 JUL 2013

76892

1049

39

9

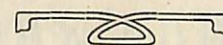

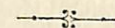
ԳԵՐ. ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԵԱՆ

ՆՈՒԷՐ ՍԻՐՈՅ

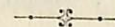
ԱՌ ԳԵՐՅ. ԳԵՐԱՊ. ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԵԱՆ

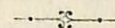
Որ ի վեհից քաջ ղիսգազանց գտար ի դաս Մեր Նախնեաց
Յիսուս ամաց բեղուն արդեամբք և վաստակօք անմահ
Միշտ ժրաջան միշտ բարեգործ՝ յաւէտ հայ ազգն զփորձեաց
եզկտ զբեզ մտօք ներսէս հոգեով Սահակ կամ՝ Վարդան.

Իսկ Զմեռտեան քո միաբանք կարդան զբեզ բարեւար,
Հայր – Ա՛ռաջնորդ, ըմդ որ պարծիմ և մեծարեմ զարգասիս
Յուխտ մշտնջեան արծամագրեն զկենսագիրդ մէջ յիրեար
Իբր ուշաբար քոց արժանեաց, մոցա սլարտեաց ի յաստիս

Քեզ այդ մուէր, Հայր Նազելի, ի ղիմաց քոց պարմանեաց
Իսկ մեզ լիցի ճոխ Գանձարան արդեանց զոր Աջ քո արար
Միշտ խօսեցի դարուց ի դարս իբր կոթող՝ բազմակեաց
Քեզ խելեցէ զանմահ գովեստս, մա՛ օգտեցէ միշտ իսպաստ

Ընկալ, ո՛հ Հայր, զոր հիւսցելմ սիրտք որդեկացոյ բարեկիր
Եւ զոր ինքնիմ անթիւ ճգունքոյ արդիւնացան և ծնան
Որոց բուն վարձք հասցեն առատ քեզ յԱստուծոյ մի երկիր
Երբ սլակէ զիտնջ հակատդ միշտ դափնեաւ յաղթական

ՇՐՋԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԾՆՆԴԵՆԷ ՄԻՆՁԵԻ Ի ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԻՒՆ

1835-1856

Ա.

Անդրեաս Գերապայժառ Աղէքսանդրեան ծնած է Կիւրին քաղաքը 1835. Յունվար 4ին. հարուստ և մեծարգոյ ընտանիքէ մի: Հայրը՝ Յարութիւն որդի Գէորգայ, Աղէքսանդրեանց տնէն, Պայրամշահեան տոհմէն՝ տեղւոյն ուղղափառ հասարակութեան առաջնակարգ և նշանաւոր անձինքներէն մին կը համարուէր նոյն ատեն. հմուտ վաճառական՝ մեծարոյ և պատուական յաշս ժողովրդեան. իսկ մայրն կը կոչուէր Աննա՝ դուստր վարդաւառի, միևնոյն ընտանիքէ և գերդաստանէ շառաւիղած: Երկուքն ալ հաւասար աստիճանի համեստաբարոյ և բարեպաշտ, զովելի կեանք մը կը վարէին յաջողութեան և բարօրութեան զուարթ հաճոյքները վայելելով:

Երկիւղիւ մահուան՝ ծնանելուն երկրորդ օրը կը մկրտի երախան և կը յորջորջուի Գէորգ, իւր հաւուն անունը ժառանգելով: Մկրտող քահանայն կը լինի Աւետիք վ. Խնկիկեան նոյն ցեղէ և ազգա-

տոհմէ. իսկ կնքահայրութեան պաշտօնը կը վարէ Յովհաննէս Աղէքսանդրեան, որ յետոյ եղաւ Միքայէլ Արքեպիսկոպոս Երուսաղեմի:

Բարեպաշտ ծնողքը ջանացին մանկութեան դեռարոյս հասակէն ընտիր կրթութիւն մը տալ իրենց սիրելի զաւկին, յաւէտ հոգեշահ խրատներով և կենդանի օրինակաւ սերմանել անոր փափուկ սրտին մէջ կրօնական և բարոյական սկզբունքները և ներշնչել նմա իրենց ցեղին հնաւանդ բարեպաշտութիւնը և երկիւղած զգացումները, որոնք բարերար ազդեցութեան կը ներգործէին Գէորգին անմեղ սրտին և մտքին վրայ և կը բողբոջեցնէին գեղեցիկ և հաճոյական արգասիքներ. գրաւական իւր ապագայ լաւութեան և բարեմասնութեանց:

Ոչ միայն բարոյական, այլ նաև մտաւորական զարգացման փոյթ տարին ծնողքը հրահանգել զինքը ուսմամբ և գիտութեամբ, և շահագործել անոր տաղանդը և կարողութիւնները՝ յօգուտ անձին և ի պատիւ ընտանեաց: Ուստի տղան՝ բանավարութիւնը բացուելէն յետոյ կ'աշակերտի Կիւրնոյ ժողովրդապետներուն՝ Պօղոս Վ. Երզնկայեանի և Կարապետ Վ. Գատիֆեանի, որ յետ ժամանակաց Եւդոկիոյ Եպիսկոպոս եղաւ: Գէորգ ուսման սէր և սուր յիշողութիւն ունենալով, չորս տարուան միջոցին յառաջադէմ կը զարգանայ ազգային լեզուն՝ սուրբ գրոց և հին ազգաց պատմութիւնները ուսանելու մէջ: Աշխոյժ և զուարթ բնավորութեամբը և բնատուր ձիրքերովը կը գրաւէ իւր վարժապետաց սէրն ու համարմունքը, որոնք զարմանքով կը գովէին անոր բարձր ընդունակութիւնը ու գեղեցիկ ձիրքերը:

1848ին կ'ընդունի ջերմեռանդութեամբ ու բարեպաշտութեամբ առաջին հաղորդութիւնը՝ այն մեծ ու հուշակաւոր յորելեանին օրը, զոր Պիոս Թ. Սրբազան քահանայապետը լիակատար ներողութեամբ շնորհեց համօրէն հաւատացելոց Կայիթայէն յաղթական դարձին առթիւ: Հոգևորական քաղցրութիւն ու երկնային օծութիւն կը զգար Գէորգ իր երկնաւոր Փրկիչը հրեշտակային սրտին մէջ հիւրասիրելու, խորունկ ու երախտագիտական զգացմամբ կ'ըմբռնէր անոր առատապարգև շնորհները, բարերարութիւնըր ու անհուն սէրն, որոնք այնքան ազ-

դու տպաւորութիւն կը ներգործէին իր յօժարութեանց վրայ, մինչև տրամադրել զինքը աշխարհիս հաճոյքներէն հրաժարիլ և ազնուագունի մը փափաքիլ:

Գէորգին տղայական ու անչափահաս կենաց շրջանը՝ շատ գոհացուցիչ ու հաճոյական հանգամանք մ'ունէր ծնողաց նկատմամբ: Որդիական խիստ հնազանդութեամբ կը հպատակէր հօրն և մօր կամաց ու հրամանաց, կատարեալ պատրաստականութիւն ընծայելով նոցա ամեն ակնարկութեանց. ծնողական պարտաւորութիւնները քաջ ըմբռնելով՝ կը տանէր իւր ծոցին մէջ մեծ յարգ ու մեծարանք նոցա հանդէպ. անոր համար կը վայելէր փոխադարձաբար անոնց լիառատ օրհնութիւնը, կաթոգին սէրն ու զուրգուրանքը: Անպատում ուրախութեան ու մխիթարութեան մէջ կ'ընկղմէին ծնողն տեսնալով իրենց սիրելի զաւկին բարեխաղութիւնները, զոր իբրև հատուցում կը նկատէին իրեն ըրած անհամեմատ երախտեաց և իւր սիրոյն համար կրած անտանելի նեղութեանց ու վշտաց: « Որդի իմաստուն ուրախ առնէ զՀայր »: Առակ. Գլ. Ժ.

Բ.

Գէորգին կենաց սոյն պայծառ արշալոյսը, արտայայտած գովելի սկզբնավորութիւնը ու նախանձելի յատկութիւնները պիտի ձգտին բնականաբար աւելի պարզուելու լիութեան ու կատարելութեան մէջ փայլելու և որոշեալ սահմանի մը զազաթն ժամանելու: Գէորգին յառաջադէմ քայլերն, ծարաւի փափաքն ու ջերմեռանդ հոգին յագուրդ գտնելու կը տենչան. այլ աշխարհիկ նոյն իսկ բարեկեցիկ ու ճոխ կեանքն բաւական չի թուիր իրեն անոնց իրականացման երաշխաւորութիւնը ապահովելու. ուրիշ գաշտ մը՝ այլ նաւահանգիստ մը կը փնտռէ պատասպարելու զանոնք կենցաղոյս մըրկածուի ալեկոծու-

թեմէն, ազատելու հոգւոյն թեւերը երկրաքարշ բերմանց ցանցէն, աւելի համարձակ առ Աստուած խոյանալու, իւր գերագոյն վախճանին հետ միանալու: Ուստի աշխարհական վիճակէն աւելի վսեմ և գերազանց վիճակ մը ընդգրկելու գաղափարն է՝ երկնէ, երկրաւոր բարեաց սէրն, խաբուսիկ յոյսերն ու մարմնաւոր հաճոյից հրապոյրն կը մերժէ ճանչնալով անոնց պատրանքն և ունայնութիւնը, և աւելի սուրբ և վսեմ մթնոլորտի մէջ կուգէ շնչել ու ապրիլ: Եկեղեցականութեան գիրկն կը նետուի ուրեմն, հոգեւորական կենաց անմատչելի բարձունքի վրայ կ'որոշէ կառուցանել իւր համոզմանց շէնքն: Այն կ'ըլլայ այնուհետեւ ցանկալի նպատակն, այն կ'ըլլայ միակ իղձը ու հառաչանքը, այն կ'ըլլայ ամեն խորհրդոյն շունչն ու հոգին:

Վեց տարուան հասակին՝ սկսած էր արդէն աճիլ սրտին մէջ եկեղեցականութեան փափարն. օր մը կասկածելով ծնողացն յայտնած մէկ բաղձանքէն աշխարհիկ կարգն մոծանելու, եկեղեցին կ'երթայ և հոն կ'ուխտէ Ս. Աստուածածնայ ողջախոհութիւնը, առանց սակայն հասկնալու ուխտին պարտքն և ոչ իսկ ողջախոհութեան նշանակութիւնն:

Եկեղեցական շրջի հանդէսներն ու արարողութիւնը շատ սիրելի էին իրեն ու կը հիանար անոնց վրայ, որոնք բոցավառ իղձեր կը խլէին սրտէն և աւելի ազդու մղում կու տային իր եռանդը վառելու արծարծելու և սերտ սիրով նպատակին հետ կապուելու: Անոր համար մեծաւ յօժարութեամբ կը կանխէր եկեղեցին և ամեն շաբաթ կը մերձենար ի սուրբ խորհուրդս. այսպէսով կը պատրաստէր զինքը Քրիստոսի արժանի պաշտօնեայ կացուցանելու: Վարժապետաց խրատները և ներշնչութիւնքն ևս աւելի կը հաստատէին զինքը իւր մրտնջին մէջ:

Բայց ծնողաց խորհուրդը բոլորովին այլազգ ու հակապատկերն էր ասոր. Գէորգին այս զիտաւորութիւնը իրենց աշխարհասէր և շահագէտ նպատակին խոտոր ուղղութեամբ կը համապատասխանէր. ի-

րենց սիրելի զաւկին ունեցած ջերմագին սէրն թոյլ չէր տար բաժանման գաղափարն անգամ խորհելու. մանաւանդ անոր ցոյց տուած կատարելութիւնները և ընդունակութիւնը տեսնալով կը դժուարէին հաւանել անոր խորհուրդին, նկատելով զինքը՝ իրենց ապագայ մեծութեան և պարծանաց առարկայ: Անոր համար չափահաս ըլլալէն յետոյ կ'առաջարկէին իրեն վաճառականութեան ու առեւտրական կենաց ասպարէզն մտնել՝ իր եղբօրը նմանել: Այլ նա Աստուածակոչ ձայնին անսալով, որ միշտ կը հնչէր սրտին ու ներքին ազդմամբ կը մղէր զինքը տարբեր շահավաճառ ասպարէզ մ'ընդգրկելու, որդիական համարձակութեամբ կը դիմադարձի նոցա առաջարկին, ըսելով թէ ինքը նախամեծար կ'ընտրէ եկեղեցական կոչման հետեւիլ, Աստուծոյ տան ծառայել՝ եկեղեցւոյ և ազգին նուիրել անձն ու կարողութիւնները:

Զերկեամ մ'ամբողջ կը ջանան ծնողքը պէսպէս հնարքներով ու փայլուն խոստմունքներով փոխել անոր միտքը, մեծցնելով ահեղ կերպով եկեղեցականութեան դժուարութիւնները: Բայց նա կը մերժէ շեղիլ գոյացուցած տրամադրութիւններէն:

Սակայն Աստուածային նախախնամութիւնը, որ ի յաւիտենից սահմանած էր զինքը այս կոչման, կը լուծէ կնճիռն՝ խիստ օրինակով մը խրատելով ծնողքը չհակառակիլ իրենց որդւոյն ընտիր և բարի բաղձանաց: Յաւալի դէպք մի զԳէորգ մահուան դուռը կը հասցնէ, խեղճ մայրը սրտաբեկ ու ճարահատ կը տառապի, այլ զգալով երկնառաջ հարուածն կ'ուխտէ՝ բնաւ արգելք չդնել որդւոյն՝ եթէ ապաքինի: Աստուած եւս քիչ ժամանակէն կը շնորհէ Գէորգին կատարեալ առողջութիւն. որով մօրն ու որդւոյն ուրախութիւնն անբացատրելի կը լինի:

Ուստի 1849 դեկտ. 2ին վերջին հրաժեշտի ողջոյնը կու տայ սիրելի ծնողացն ու ազգականաց. որոնք արտասուխառն ուրախութեամբ կը յուզարկեն զինքը Եւգովիոյ Անարատ Յղութեան կղերանոցն երթալու: Հայրենական տնէն բաժնուած պահուն, բարեպաշտ Հայրը այս յիշատակաց արժանի խրատը կուտայ իրեն. «Որդեակ, կ'ըսէ,

ահա կ'երթաս վերջապէս քու բաղձանքդ կատարելու. Աստուած հետդ ըլլայ՝ բայց գիտցիր որ աշխարհիս վրայ շատ անպիտան քահանաներ կան, այլ դուն նայէ որ ընտիր և սուրբ քահանայ ըլլաս»։ Արագ քանդակուեցաւ այս ոսկեղէն խրատը Գէորգին փափուկ սրտին մէջ, զոր իբրեւ անգին աւանդ խիստ զգուշութեամբ ու հաւատարմութեամբ պահեց և իւր միակ նշանաբանն ըրաւ բոլոր կենաց մէջ. քաջ համոզուելով, թէ քահանայական կոչման նախնական պարտքը ու դիտումն է սուրբ և ընտիր կացուցանել զինքն առաջի Աստուծոյ. «Սուրբ լինիցիք, զի սուրբ եմ ես Տէր Աստուած ձեր»։ Դ. Լ. Գ. Ժ. Ա. Այլ նաև սրբութեան ու առաքինութեանց տիպարն ու հայելին հանդիսանալ յաչս ժողովրդեան, որոնք իրեն ընթացից վարդապետութեան հետեւելով պիտի գտնեն իրենց հոգևորական կենաց ճշգրիտ պատկերն ու իրականութիւնը. «օրինակ լինիջիր հաւատացելոց բանիւք, գնացիւք սիրով, սրբութեամբ...» Ա. Տիմոթ. Գ.։

Այսպէս ուրեմն բիւր օրհնութիւններով և բարեմաղթութիւններով ճոխացած չորեքտասանամեայ պատանին կը մեկնի Կիւրնէն. հինգ օր սառուցեալ և ձիւնապատ լեռներու մէջէն ճամբորդութիւն ընելով կը հասնի Բրգնիք, ուր օդին խստութեան պատճառաւ կը ստիպուի 22. օր անցունել. թէպէտ և ձմռան եղանակին դառնութիւնը անտանելի կ'ընէ ճամբորդութիւնը նոյն գաւառներու մէջ, մանաւանդ դեռատի և փափկասուն տղու մը համար, որ անձնդիւր խնամոց ու զգուշաւոր հոգացողութեան տակ սնած ու մեծցած է. բայց Գէորգ իր մեծաբաղձ տենչանաց օր մ'առաջ հասնելու սիրով ու եռանդեամբ վառուած, չուգէր սպասել զարնան դուռները բացուելուն, յանձն կ'առնէ խիստ բնութեան հետ մաքառիլ. անվեհեր արիութեամբ կ'արհամարհէ կճող ցուրտն ու սառուցիչ ձիւնն, զԱստուած ընելով իրեն օգնական ու պաշտպան. «Բռնն է իբրեւ զմահ սէր» Երգ. Ը.։

Գ.

Եւդոկիոյ Անարատ Յղութեան վանքը՝ իբրեւ նախակրթարան դպրոց կը համարուէր հին ատեն Զմմառեան միաբանութեան, ուր կ'ընդունուէին Հայաստանու զանազան գաւառներէն եկած աշակերտները. և կ'ուսանէին հոն հայկաբանութիւն ու ճարտասանութիւն, և ապա Լիբանան Զմմառու Բարձրագոյն Կէրանոցը՝ միաբանութեան կեդրոնը կը խրկուէին իրենց քահանայական ուսմանց շրջանն աւարտելու։

Արդ 1850. Յունվ. 1ին կը մտնէ Գէորգ բերկրալիւ ուրախութեամբ սոյն ընծայաբանը և վեց օրէն յետոյ կը զգենու մեծ գոհութեամբ սրտի եկեղեցականութեան հանդերձը, և կը կոչուի եղ. Անդրէաս։

Մեր աշակերտին առաջին ջանքն կ'ըլլայ ուսանիլ դպրոցական կենաց պարտաւորութիւնները որոնց փութով կ'ընտելանայ իր հեզ ու հանդարտ բնավորութիւնը, և նոր ընթացքի մ'ուղղութեան հետեւելով, անսայթաք կը յառաջադիմէ ամեն տեսակէտով։

Իր եռանդուն փափաքն ուսմանց ու գիտութեանց՝ աւելի լայն ու գոհացուցիչ ասպարէզ կը գտնէ. սոյն դպրոցին մէջ։ Քաջուշիմ ու փութաջան նորընծան կը ջանայ օգտուիլ ժամանակին անգին պարգեւներէն, ու ճոխացունել միտքը զանազան ուսմանց հարուստ գանձերով։ Չորս տարուան միջոցին կը հմտանայ ազգային գրականութեան. Հ. Արսենի ընդարձակ քերականութիւնը լուրջ մտօք ընթեռնելով՝ հայկաբանութեան ընտիր ոճ կը սեպհականէ անձին. կ'ուսանի նաև ճարտասանութեան գեղեցիկ արուեստը. նոյնպէս աշխարհագրութիւն, սրբազան ու տոհմային պատմութիւնը, ասոնց ամենուն դասատու վարժապետ ունենալով Տէր Ներսէս վ. Հալապեան, որ ապա ընտրուեցաւ արքեպիսկոպոս Սեբաստիոյ։ Այս վարդապետին քաջալերական խօսքերը և յաճախ ըրած գովութիւնքը յորդոր ու խրախոյս կ'ըլլային

եղ. Անդրէասին ջանքն բազմապատկելու և զարգացման մէջ յարատեւելու: Այս օրէն կը սկսի մեր պատուական նորընծայն փայլեցնել անձին վրայ փայլուն ապագային խոստմնալից յոյսերն զոր հոգեւից գուշակութեամբ կը նախատեսէին Մեծաւորները:

Հոս կ'ուսանի նաեւ խառնական բարբառն, որ նոյն ատեն դպրոցական ուսմանց մասն կը կացուցանէր: Երկու տարի կը պարապի փլիւսփայութեան բարձր գիտութեան Արրահամ վ. Գարտեւեանին քով, որ նոյն ժամանակ դպրոցին վերակացուն էր: Դեռահաս ըմբռմամբ կը թափանցէ խորագննին սոյն վսեմ գիտութեան զաղտնիքն, իմաստները ու սկզբունքներն, և այսպէս մշակելով անգագար իւր իմացականութիւնը կը զարգանար հասակաւ, և իմաստութեամբ. նորանոր հաւաստիքներ ընծայելով իր սքանչելի տաղանդին ու հանճարոյն:

Բայց եղ. Անդրէաս ուսմունքէն աւելի փոյթ կը տանի զարգարել զինքը եկեղեցական կատարելութիւններով, զօրացունել կրօնական սկզբունքները ու արծարծել ջերմեռանդութիւնը: Ճիշդ կանոնապահութեամբ ու բարի վարուք կը հրաւիրէ վրան մեծաւորաց մտադրութիւնն ու կը զրաւէ անոնց սէրն ու համարմունքը, որոնց նկատմամբ վերապահութեամբ ու յարգանքով կը վերաբերուէր միշտ: Ոչ երբէք տփգոհանաց ցոյց տուած է անոնց դէմ, ընդ հակառակն կը զարմանար միշտ այն աշակերտաց վրայ՝ որոնք անգագար կը տրբտրնջային իրենց մեծաւորաց դէմ. զի լաւ համոզուած էր թէ «Ոչ ուստեք է իշխանութիւն, եթէ ոչ յԱստուծոյ». Հռով. ԺԳ.: Եղբայրսիրութեամբ կը համբերէր ընկերաց նեղութեանց. համբերաշխ ոգով կ'ընթանար ամենուն հետ և ոչ երբէք կը զլանար օգնութիւնը տկար ընկերակցացը. նուիրական պարտք կը համարէր անձին ի գործ ասնել Առաքելոյն պատուէրն «Պարտ է մեզ որ կարողքս եմք զտկարութիւն տկարացն բառնալ»: Հռովմ. ԺԵ.:

Այս միջոցին դժբաղդութիւն կ'ունենայ լսելու խոր ցաւօք իր սիրելի Հօրն մահուան գուժաբեր լուրն, որդիական գորովով կը մորմոքի

բարեզգաց և ծնողասէր նորընծայն, խորհելով ընտանեաց ըրած անգագարմանելի կորուստը, բայց անխռով կը համակերպի աստուածային կամաց հետ և կը փութայ մխիթարել մօրն ու եղբարցը վշտաբեկ սիրտն: Իսկ ինքը հոգեբուխ ու ջերմեռանդ աղօթքով կ'որոշէ շարունակել իւր սիրոյն հաւաստիքը ընծայել հօրն անոր հոգւոյն երջանկութեան համար:

Սոյն ցաւալի դժբաղդութիւնը կը հարկադրէ զինքը հայրենիք դառնալու վարժապետին հետ ժառանգութեան խնդիրն որոշելու համար. երկու ամիս կ'ուշանայ հոն, մինչև որ գործն կարգի կը դրուի և ապա կը վերադառնայ:

Բայց Եւդոկիոյ դպրոցը չէր կարող այլ եւս բաւական սնունդ մատակարարել եղ. Անդրէասին ուսումնասիրութեան, անոր համար 1854. սեպ. 1ին նոյն դպրոցէն կը մեկնի եօթը ընկերներով ի միասին Զմմառ գալու. և Անթապ, Բերիա, Անտիօք ու Փոքր Աղէքսանդրիա հանդիպելով, կը հասնի ողջամբ ի վերիտոն և անկից ուղղակի Զմմառ կեւէ 1854. հոկտ. 19:

Դ.

Զմմառ՝ ինչպէս ամենուն յայտնի է, նոյն ժամանակ հայ կաթողիկէ նուիրապետութեան կեդրոնն ըլլալով, Հայրապետական աթոռին վրայ կը բազմէր այն մեծանուն և սրբակեաց անձնաւորութիւնը, երջանկայիշատակ Գրիգոր Պետրոս Ը. Կաթողիկոսն՝ փառքն ու պարծանքն Զմմառեան միաբանութեան, որ իր իմաստուն կառավարութեամբը և բարեկարգութիւններովն, վանքին խնդութեանն ու երջանկութիւնն էր իսկապէս խօսելով: Սա վերջինն եղաւ Զմմառ նստող կաթողիկոսաց, որմէ յետոյ աթոռը փոխադրեցաւ ի Կ. Պօլիս:

Եղ. Անդրէաս սուրբ Հայրապետին օրհնութիւնն ընդունելով՝

զուտորթ ու երջանիկ, յառաջացեալ աշակերտաց դասակարգն մտաւ՝ Ղևոնդ Վ. Խորխոռունիին անմիջական հսկողութեան տակ, որ նոյն ատեն դպրոցին վերակացութեան պաշտօնն կը վարէր. որ և յետ ժամանակաց Մալաթիոյ Արքեպիսկոպոսն եղաւ: Փութաջան նորըն- ծայն կը սկսի մեղուաջան աշխատութեամբ շարունակել եկեղեցական ուսմանց ընթացքն, և քիչ ժամանակամիջոցին հոս ալ նշանաւոր փայլ կու տայր իւր բարոյական և մտաւոր ճրից:

1855ին կ'ուխտէ դպրոցական ուխտը, և նոյն ատեն կը կարգուի վարժապետ քերականութեան. խաղաղ մոռը և հանդարտ սրտիւ կը յառաջադիմէ այսուհետեւ, ապահոված նկատելով վիճակը ապագայ կորստեան վտանգներէն: Նախնական ձգտումն ու ջանքն եղաւ այս դպրոցին մէջ իւր ներքին վիճակն բարւոյեցել, զի հոգեւոր յառաջադի- մութիւնն է գլխաւոր և էական կէտն, զոր ճշմարիտ եկեղեցականը պէտք է գերազանց համարի, զի ինչպէս Պետրոս Առաքեալն կ'ըսէ, առաքինութեամբ զգիտութիւն պիտի հայթայթենք ու մտրակենք: Ա- նոր համար եղ. Անդրէաս փորձառու խոհեմ ու ծերունազարդ հո- գեւոր հօր մը առաջնորդութեամբ կ'աշխատի բարոյական տեսակէտով ընտիր նկարագիր մը իւրացնել անձին: Ուշադրութեան միակ առար- կայն կ'ըլլայ բնաջինջ ընել սրտէն՝ կրօնաւորական կատարելութեան խափանարար արգելքները և անձին յաղթել, որ է առաջին ու ազ- նուագոյն յաղթութիւն: Ուստի բոլոր ճգամը կատաղի պայքար մը կը մղէ երիտասարդութեան կրից ու պահանջմանց հետ, ուղիղ համոզում գոյացունելով թէ այս կէտիս վրայ կը կայանայ մարդուն ներքին խաղաղութիւնն ու հոգեւորական զարգացումը. երբ թշնամին կը յաղ- թուի, յառաջադիմութիւնն զգալի կ'ըլլայ:

Ասոր օրինակը կը նկատէր ոմանց աշակերտաց վրայ որոնք բարի ընթացքով ու ցայտուն առաքինութեամբ օրինակ կ'ըլլային իրեն և կը յորդորուէր անոնց նմանելու. և ընդհակառակն տեսնալով նաեւ ոմանց անհոգութիւնն, որոնք կրից տեղի տալով կոչումնին կը կոր- սրնցունէին, կը խրատուէր մահու չափ շարունակել կոիւր նոյն կրից

հետ և կը տածէր մեծ յարգ ու սէր իր սուրբ կոչման: Նաեւ կը ձգտի նորանոր շարժառիթներով և քաջակիրթ հրահանգով կանոնաւորել իւր արտաքին ընթացքն ու վարմունքը, ընդարձակել տեսութիւնները, բարձրացնել զաղափարները, կըթել ճաշակն, ազնուացնել հոգին ու փափկացնել զգացումները:

Կ'առաջադրէ նոյնպէս հասարակաց սիրով սիրել ամեն եղբայ- րակիցները, բնաւ առանձնականութիւն չկազմել, մասնաւոր բերում չգոյացնել անհատականութեան մը հանդէպ, գիտնալով անոր փնասա- կար հետեւութիւնները: Սոյն սկզբուն խիստ նախանձախնդիր եղած է միշտ կենացը մէջ: Մեծապէս կը խորշի ցած հոգիէն յառաջ եկած բանասերկութիւններէն, զոր ոմանք այլոց հաճոյանալու համար կը սերմանեն դպրոցի մէջ, հասարակաց խաղաղութիւնը վրդովելու. պարզութիւն ու անկեղծութիւն, սէր ու միութիւն կը փայլեցնէ ա- մեն վարմանցը մէջ: Կը զգուշանայ նոյնպէս անօգուտ և փնասակար խօսակցութենէ. կը խորշի կատակախաղ զուարճութիւններէ, կը հե- ոանայ կըրտ վիճարանութիւններէ, որոնց վախճանը կը յանգի իրա- րու սիրտն վերաւորելու: Վերջապէս կը սոսկայ զայթակղեցուցիչ կերպերէն և անդէպ հետաքրքրութեամբ այլոց գործերու մէջ խառ- նուելէ. ճշդիւ կը հետևի Սիրաբայ խմաստուն խրատին, թէ Որ մեծն է քան զքեզ զայն մի՛ քննիր, այլ որ ինչ հրամայեցաւ քեզ, զայն խորհեաց: Սիրաբ Գ:

Ազգասիրութիւնն ևս զբաւած էր վրան իւր արդարացի մասը. անոր համար տարօրինակ բաղձանքով հետամուտ կը լինի խո- բունկ քննադատութեամբ տեղեկանալ ազգին վիճակին ու հանգամա- նաց, և հասուն խորհրդածութիւններով ընթեռնուլ նախնեաց մատեան- ները ու երկասիրութիւնը և բաղձատել ազգին եկեղեցական կացու- թիւնը աշխարհականին հետ, իրարու հետ ունեցած շփումն, ազդե- ցութիւնն ու փոխադարձ յարաբերութիւնները ըմբռնելու և մանա- ւանդ լուրջ մտօք ուսումնասիրելու հայ եկեղեցւոյ բաժանման պատ- ճառանքը և միութեան արգելքները:

Այսպէս ուրեմն մեր իմաստուն նորընծան կարգաւորելով իւր ներքին ու արտաքին կենաց ընթացքը կը պատրաստուէր Ս. Քահա- նայութեան:

Ուստի 1856ին հրաշափառ Յարութեան հանդիսաւոր օրն կ'ըն- դունի չորս փոքր աստիճանները վերոյիշեալ Գրիգոր Հայրապետէն, և միանգամայն կը դրուի տեսուչ դպրոցին: Նոյն տարին սուրբ Լու- սաւորչայ տօնին օրը կը բարձրանայ յաստիճան կիսասարկաւագու- թեան: Ուրախութեան ու սիրոյ վառ զգացմամբ կը նուիրէ ինք- ղինքը ի հզօր պաշտպանութիւն Հօր Մերոյ Լուսաւորչին, խնդրելով ջերմագին, որ լուսաւորէ սիրտն ու հոգին ծառայելու անձնուիրու- թեամբ ազգին՝ յօգուտ եկեղեցւոյ և հոգւոց փրկութեան:

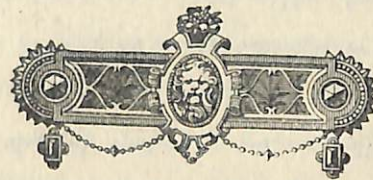
Իսկ ի տօնի Այլակերպութեան Քրիստոսի կը լինի աւագ սարկա- ւագ. նոյն օրը կը պատահէր նաև գլխաւոր առաքելոց Պետրոսի և Պօղոսի տօնախմբութեան յիշատակն. ասկէ զատ ուրիշ շքեղ հան- դիսութիւն մի կու գար միանալու սոյն բարեբաստիկ օրուան նշանա- ւորութեան հետ, այս է Գրիգոր Պետրոս Ը. ին կաթողիկոսութեան երջանիկ տարեդարձն: Այս չորս պատեհութեանց զուգահիւսութիւնն ճոխ և մեծահանդէս ուրախութեան տեղի տուաւ վանքին մէջ: Բայց Յարգոյ սարկաւագը չի մոռնար մերձեցնել անձին Այլակերպութեան խորհուրդը և Ս. Առաքելոց եռանդն ու հոգին՝ ընտիր անօթ և քաջ մշակ հանդիսանալու յայգւոջ Տեառն:

Վերջապէս 1856 սեպ. 14ին Ս. Խաչին վերացման օրը կը ձեռ- նադրի քահանայ պարտուպատշաճ պատրաստութեամբ: Անպատում ուրախութիւն կը զգայ մեր նորապսակ և շնորհազարդ վարդապետը իր փափաքանաց լրման ժամանակուն: Ս. Հոգւոյն առատագեղ շնոր- հաց օծութիւնն կը պարարէ սիրտն ու հոգին, երկնային վսեմ մտած- մանց անհուն ծովուն մէջ կ'ընկղմի, և ընդունած բարեաց ու պար- զեաց մեծութիւնն և իւր անարժանութիւնն մեծապէս զուգակշռելով՝ երախտագէտ զգացմամբ շնորհակալութիւն կը մատուցանէ Աստուծոյ, որ արժանացուց զինքն առանց արդեանց այս գերապանծ կոչման հաս-

նելու, որուն ծանր պարտաւորութիւնները և պատասխանատուութիւնն մտածելով շնորհք կը խնդրէ իսպառ յարատեւելու և անոր արժանի վարք մը վարելու:

Այսպէս Անդրէաս Վ. Խաչին խորհուրդն մտածելով՝ իր ընդգրկած պաշտօնին իրականութիւնը ու զաղանիքը կը գտնէ անոր մէջ. ուստի այս օրէն կը պատրաստէ զինքը վշտաց ու նեղութեանց, աշխարհիս խաչուելու, երկրաւոր հաճոյից մեռնելու, ինքզինքը ուրանալու և Քրիստոսի դոշին տակ զինուորելու:

Խաչին երկրորդ օրը կը մատուցանէ կենդանի հաւատքով ու հրա- բորբոք սիրով իր անդրանիկ պատարագը հօրը հոգւոյն համար: Դը- ժուարին է բացատրել նոր վարդապետին հոգւոյն մէջ անցած խոր- հուրդներն՝ Անարատ Գառնը առաջին անգամ բազկաց վրայ կրե- լուն, բոլորովին սուրբ ու երկնային յափշտակութեան մէջ կը սքան- չանար ու կը զմայլէր Աստուծոյ անհուն բարութեան և անհաս կա- րողութեան վրայ, և զուտ հոգեւորական քաղցրութեան մէջ կը զեղուր ու կ'ըսէր «Ո՞ր մեկնեացէ զիս ի սիրոյն անտի որ ի Քրիստոս Յիսուս» Հռովմ. Գլուխ Ը:

ՃՐՋԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԵՆԷ ՄԻՆՁԵՒ ԶՄՄԱՌՈՒ
ՄԵԾԱԽՈՐ ԸՆՏՐՈՒԻԼԸ

1856-1880

Ա.

Երբ մարդ մը ինքնայօժար ազատ բերմամբը յառաջամուխ կը
լինի նոր ասպարէզ մ'ընդգրկելու ծանրակշիռ պարտաւորութեանց նոր
բեռ մը ստանձնելու, հարկ է որ ուղղէ, տրամադրէ զինքն այն չափով ու
սահմանագիծ միջոցներով, զոր ստանձնած վիճակին պայմանները կը
պահանջեն, անոր արժանի մարդն հանդիսանալու համար:

Անդրէաս վ. քահանայական պաշտաման բարձր սեմերն կոխած
օրը՝ կատարեալ գիտակցութիւն ունենալով ընդգրկած վիճակին ու
պարտականութեանց, կը տեսնայ թէ նոր տեսարան կը բացուի
իւր մտաց առջև այնպիսի առարկաներով հիւսուած յօրինուած, որ
բոլորովին տարբեր երեւոյթ մ'ունին ցայսօր կազմած զաղափարնե-
րէն, ահեղ ու սոսկալի պարտաւորութեանց շարք մը կը նշմարէ հոն,
որոնք յարաբերութիւն մը չունէին բնաւ իւր դպրոցական սահմա-

նափակ պարտավորությունների հետ: Նոր կեանք մը վերսկսելու ենթարկուած կը զգայ ինքզինքը. կեանք մը, որ օժտուած ըլլայ այն պայմաններով ու յատկութիւններով, որոնք անսայթաք կ'ուղղեն քայլերն դէպ ի յառաջադիր նպատակն և յանվթար կատարումն իրաւանց պաշտօնին. կեանք մի ուսկից կ'սկսուի պիտի ունենայ անթիւ կեանքեր ու հոգիներ, որուն հաստատուն սկզբանց վրայ պիտի հիմնուի ժողովրդեան կառավարութեան, խաղաղութեան ու երջանկութեան հսկայ շէնքը: Մինչև ցայսօր անձին համար եթէ ապրեցաւ, այս օրէն գործունէութեան դաշտն մտնելով, ուրիշներուն համար պիտի սկսի ապրիլ. հասարակաց բարւոյն պիտի նուիրէ իր բարոյական և մտաւորական կարողութիւնները:

Թէպէտ ստուգիւ բարեկրթութիւնն, արտաքին բարեմասնութիւնները և մտաւորական զարգացումը եկեղեցականի կատարելութեան պսակին շրջի ու փայլուն զարդերն են. բայց բարոյապէս ուղղելու և կենցաղավարելու դերն է յաւէտ, որ մեծ ու կարևոր նշանակութիւն ունի իրեն համար ժողովրդային գործերու մէջ: Եւ առ այս կը պահանջի բարոյական սկզբունք ու ճշմարտութիւն. անոնք պէտք են կացուցանել փոքր կռուանք ու նեցուկն. անոնք պիտի ըլլան առանցքը, որուն վրայ պիտի թաւալին ամեն խորհուրդներն ու գործերն. անոնց ուղղութեամբ պիտի ձգտի բարին և օգտակարն, հաճոյականն ու ուրախարարն արտադրելու: Սկզբունք չունեցող մարդը՝ հակասական ընթացքի մը կ'ենթարկուի յաճախ, բիւր անտեղութիւններու մէջ սայթաքելով ի վնաս անձին և ի թշուառութիւն ժողովրդեան:

Սոյն սկզբունքները ստանալու համար հարկ չունէր Անդրէաս Վ. նայուածքը հեռուն ձգելու, այլ ունէր աչաց առջև կատարելութեան ու ճշմարիտ եկեղեցականութեան այն սքանչելի տիպարն, որ ամեն գերազանց յատկութիւն և անհամեմատ առաւելութիւն՝ անձին վրայ կեդրոնացուցած էր, այսինքն Գրիգոր Պետրոս Բ. Հայրապետին հիանալի կեանքն. անոր վրայ կ'ընդօրինակէ իւր ժողովրդային և միաբանական կենաց յատակագիծն ու նկարներն: Գործնական պէտք մի էր այն իրեն համար:

Մեր հօր փառաց ու պարծանաց համար, և յաւէտ մեր հրահանգին և կրթութեան համար յարմար կը թուի ինձ յիշել աստանոր գլխաւոր սկզբունքներէն մի քանին որոնց պայծառ լուսովն ապրեցաւ ու փայլեցաւ. զի մեծ անձնաւորութեան կեանքն՝ շահաւէտ դաս, լուսավառ ջահ մի է զմեզ լուսաւորելու և մարգելու աշխարհիս ծանր ու փափուկ կենցաղավարութեան մէջ:

Ա. Գլխաւոր իր ներքին ու արտաքին խաղաղութիւնը պահել. այս սկզբունքը հիմն կ'ըլլայ Անդրէաս Վարդապետին ամեն գաղափարաց ու համոզմանց. զի վերջովեալ և ամեն հոգմէ շարժեալ մարդը չէ կարող բնաւ այլոց՝ խաղաղութեան նաւահանգիստն առաջնորդել. «Յորժամ ուսցիս կառավարիլ, կ'ըսէ Սողոմ, յայնժամ գիտասցես կառավարել»:

Բ. Ամեն բանի մէջ չափը պահել, ի յաջողութեան և ի ձախողութեան եկեղեցական վայելչութեան ու չափաւորութեան սահմանէն չհեղիլ: Այլալլա՞ծ կամ բարկացած ժամանակ բնաւ չգործել ինչ առաջին բերմամբ ու տաք կրիւք. այլ հանդարտելն յետոյ լաւ խորհիլ վրան և ապա միջամուխ ըլլալ ի գործադրութիւն. «Տուք տեղի բարկութեան». Հոովմ. ԺԲ: Երանի թէ ամեն իշխանութիւն և կառավարութիւն ունեցողները այս սկզբան տէր գտնուէին. չէին ըլլար այն ատեն այն դառն զղջումներն ու ցաւալի հետեւութիւնները, զոր բարկութիւնն կը ծնանի անխորհուրդ ձեռն ի գործ արկանելով, նուազեցնելով նաև իրենց իշխանութեան յարգն ու պատիւն: Իրաւամբ ըսած է իմաստունին մէկն, թէ «Սրտմտութիւնն ու գահավէժ խորհուրդ՝ երկրեան հակառակ են խոհմութեան»: Այս սկզբամբք վարուելով Անդրէաս Վ. ոչ երբէք զղջացեր է կենացը մէջ:

Գ. Պզտիկները չարհամարհել, անոնց խորհրդին ու տկարութեան զիջանիլ: Զի որչափ որ մարդ բարձրանայ, այնքան պէտք է խոնարհի, որպէս զի աւելի սիրելի և հաճելի ըլլայ. «Որդեակ, կըսէ Սիրաք, որչափ մեծ իցես, խոնարհ կալ՛իր զանձն»: Սիր. Գ: Ինքնապահաւանութիւնն և յանձնապատասխանութիւն մոլար սկզբունքներ են կա-

նավարութեան մէջ. ընդ հակառակն զիջողութիւնն ամենուն կարծիքը լսելու և պատշաճագոյնը և օգտակարագոյնը ընտրելու իմաստութիւնն է և բնաւ նուազութիւն չի բերեր իշխանութեան. զի այդ կերպը կարող է լուսաւորութիւն տալ մտքին այն տեսակէտով, որուն առաջնորդին տեսութիւնն չէ կարացեալ ձգտիլ. ըստ այսմ կ'ըսէ առակը, «առաւել տեսանեն աչք քան ական»: Եւ Պօղոս Առաք. կըսէ. «ընդ խոնարհս զիջանիցիք և մի' լինիք իմաստունք յանձինս» Հռովմ. ԺԲ:

Սոյն սկզբունքը՝ իրեն ամբողջութեամբը գաղափարած էր անձին վրայ Անդրէաս Վ. այն սուրբ և իմաստուն Հայրապետէն, Գրիգոր Կաթողիկոսէն, որ կը զիջանէր իրեն և իրեն նման երիտասարդ քահանայից խորհրդին, կը սիրէր իմանալ ամենուն գաղափարն կարեւոր գործոց մէջ, և շատ անգամ անոնց յայտնած կարծիքին ուղղութիւնը և օգտակարութիւնը տեսնալով, նուաստութիւն չէր սեպեր անձին անոր հետեւելու հասարակաց բարւոյն համար:

Դ. Հասարակաց բարին անձնականէն վերադասել: «Ոչ խնդրեմք զանձին օգուտ, այլ զբազմաց» Ա. Կորնթ. Ժ.: Ահա մեծ ու նշանաւոր կէտը, որուն առաջնորդ մը պիտի համոզուի ժողովրդեան յառաջադիմութիւնն մտրակելու համար. և զժբաղդաբար այս ժայռին առջև կը նետուի յաճախ խարխիսը շատերուն: Հասարակութեան մը զլուխ եղող մարդը այլ ևս անձին համար չէ, այլ հասարակութեան, որուն բաղդն ու երջանկութիւնն իրեն ձեռաց մէջ կը կրէ. ուստի և անոր պարտական է նուիրել ոչ միայն արտաքին բարիքն այլ նաև սեպահական օգուտն ու անկը. «Հովիւ քաջ զանձն իւր զնէ ի վերայ ոչխարաց» Յովհ. Ժ.:

Ե. Մինչև վերջին շունչը աշխատիլ, բանիւ ու գործով օգտակար ըլլալ ազգին ու եկեղեցւոյ. «Ձբարիս գործել մի' ձանձրասցուք» Փաղատ. Զ.: Քանի որ կրնանք գործել ու բարիք ընել, նուիրական պարտք մը կը ստիպէ զմեզ ի գործ դնելու զայն. բարիքը սահման չունի որչափ որ զեղունք, տակաւին կարող եմք ծաւալել ու բարեբարել:

Զ. Թողուլ զԱստուած վասն Աստուծոյ: Այս ալ Գրիգոր Պետրոս Բ. Կաթողիկոսին սկզբունքն է, զոր ստէպ կը յորդորէր պաշտօնեաները կատարելու: Յիրաւի սխալ գաղափար նիւթական ջերմեռանդութեան համար թողուլ ձգել ժողովրդեան կամ հասարակութեան հոգեւոր ու մարմնաւոր պիտոյքն, և կամ պաշտօնին պարտքերն ու գործերն յետաձգել, անձնական բարեպաշտութեան գործերու զբաղելու համար: Զի աւելի մեծ առաքինութիւն է Աստուծոյ կողմանէ իրեն յանձնուած պաշտօնին պարտքերն փութով ու ճշդիւ կատարել, քան թէ ժամերով աղօթքի պարապիլ: «Որ յայսմ ծառայէ Քրիստոսի, հաճոյ է Աստուծոյ և ընտիր մարդկան» Հռովմ. ԺԴ.:

Է. Անձնանուիրութեամբ ծառայել եկեղեցւոյ առանց անձին նայելու, կամ անոր հաճոյանալու դիտում ունենալու: Մեծաւորաց հաւատարմութեամբ ծառայելու հնազանդի. «որ ընդ իշխանութեամբ է ի հնազանդութեան կայցէ» Հռովմ. ԺԴ.: Տարակոյս չիկայ որ եկեղեցւոյ ծառայութեան մէջ՝ անձը չէ որ պիտի յորդորէ զմեզ առ այն, այլ պարտականութիւնը, զոր յանձին կը ձգենք մեր պաշտաման զօրութեամբը: Եւ թէ, երկրորդ անգամ, պէտք ենք համոզուիլ, թէ վերնագոյնք Աստուծմէ կարգեալ են մեզի հրամայելու. անոր համար պարտական ինք խոնարհ հպատակութեամբ ու հաւատարմութեամբ պատուել անոնց հրամանները: Այդ ստոյգ է՝ թէ մէկ մեծաւորի մը հաւատարմութեամբ հնազանդիլ գիտցողը, ամենուն ալ կարող է հնազանդիլ:

Ը. Մեծապէս յարգել ժամանակը, և ընդ առաջ ելած բարիքն ու չարքն հաւասարապէս օգուտ քաղել. «Իմաստութեամբ գնասջիք առ արտաքինս, զնոց առեալ զժամանակն» Կող. Դ.: Զի ժամանակն՝ անգին պարգև մի է որուն միջոցաւ կարող ենք անհուն գանձեր վաստակիլ, հոգեւոր ու մարմնաւոր պտուղներ շահիլ: Միանգամայն ժամանակին հոլովմամբը պատահած ո՛ր և է դէպքերն, յաջող ու ձախող, միօրինակ ընդունելու ենք Աստուծոյ ձեռքէն:

Թ. Գործնական կենաց հետեւիլ, գործնական առաքինութիւն ունենալ: Ինչ շահ՝ տեսական մտածութեանց ամուլ նկատողութեան մէջ դեգերիլ, ճանչնալ ու համոզուիլ ճշմարտութեան, առանց մերձեցնելու սակայն զայն առանձնական կեանքին: Առաջնորդ մը, կ'ըսէր շատ անգամ Մեր Անդրէաս Վարդապետը, պէտք է ընտելացնէ զինքը այն կատարելութեանց ու առաքինութեանց, որոնք կարող են ժողովրդային կենաց վրայ ազդել ու պտղաբերել:

Ժ. «Ոչ պատուոյ զհետ պարտի երթալ առաքինութիւն, այլ պատիւ զառաքինութեան»։ Ս. Օգոստինոսի խօսքն է այս: Պատիւն ստուեր է առաքինութեան, ուստի յիմարութիւն է զոհել իրականութիւնը ստուերին:

ԺԱ. Զանալ ընդունակ ըլլալ գիտութեամբ ու կատարելութեամբ եկեղեցական ամենաբարձր արժանապատուութեանց, այլ ոչ բնաւ ընդունիլ զանոնք. վսեմ գաղափար. խոնարհութեան հետ հաշտ ու կցորդ: Քահանայն պէտք է միշտ պատրաստ գտնուի եկեղեցւոյ ամեն ծառայութեանց յարմարելու, բայց առանց ձգտելու անոնց մեծութեան վրայ փայլիլ: Գիտութիւնն անտնօրինելի հարկաւորութիւն մի կը կա՝ յացնէ եկեղեցականի մի համար, Քրիստոսի ճշմարտութիւնները փառաւորելու. «շրթունք քահանային զգուշացին գիտութեան և օրէնս խնդրեցեն ի բերանոյ նորա»։ Մաղաք Բ.: Այլ այս գիտութիւնը Քրիստոսի ոգով ու խոնարհ զգացմամբ սնուցանելու է:

ԺԲ. Երջանիկ համարիլ զինքը, ամէն օր պատարագի սուրբ խորհուրդը մատուցանելու տրամադրութեան մէջ գտնուիլ, որպէս զի խիղճ չունենայ բնաւ թէ թոշակի համար կը պատարագէ: Անմտութիւն է միջոցը վախճանի տեղ գործածել, և ինչ օգուտ պիտի քաղէ պատարագէն այն եկեղեցականը, որ մամոնային սիրով, կը մատչի զքրիստոս պատուելու ու սիրելու «ոչ կարէք երկուց տերանց ծառայել»։ Մատթ. 23: Մեր սրբութեան կատարելութեան համար պէտք ենք մատուցանել այն սիրոյ խորհուրդը, Քրիստոսի սիրովն վառուելու և իրեն հետ միանալու: Այն պիտի յափշտակէ տանի զմեզ ամէն օր խորանին առջև զՍուրբն Սրբոց սրբութեամբ պաշտելու:

Բ.

Ահա այս իմաստուն ու գործնական սկզբունքներով շինուած, ճոխ ու մեծամեծ պատրաստութեամբ զօրացած մեր երիտասարդ վարդապետը կը դիմէ գործունէութեան դաշտն՝ ապագան հարց փորձ ընելու, կ'ելլէ յաջողութիւնն ողջունելու, զոր կը նշմարէր գալ թևոց վրայ բարձրացնելու զինքը: Եւ յիրաւի իր այս նախանձելի հոգին, հանրօգուտ տրամադրութիւնները և ցայտուն առաքինութիւնը, իր իմացական բարձր կարողութիւններուն հետ միանալով, չուշացան բանալու իրեն փայլուն ու պատուաբեր շաւիղ մը յառաջադիմութեան, ուր հսկայաքայլ զարգացաւ, արժանանալով մեծաւորաց բարձր գնահատման ու զոհունակութեան: Եւ արդէն չէր կարող վրիպիլ նա՝ այն հոգեզգօն և լուսամիտ Հայրապետին նրբազնին տեսութենէն, որ իւրաքանչիւրին հոգին ու արժանիքը կը ճանչնար, կը գնահատէր անաչառ կշռով և կը վարձատրէր արժանավայել չափով:

Անոր համար Անդրէաս Վ. իր քահանայութեան երկրորդ տարին, 1859 օգոստ. 16ին կ'ընդունի վանքին կալուածոց տեսչութեան առնական կարգը և անով կ'ընտրուի անդամ և քարտուղար կաթողիկոսական ժողովոյն: Այս օգտաւէտ իմաստուն ժողովը, որ յետոյ անհիմն կասկածանաց պատճառաւ խափանուեցաւ, կը բաղկանար վանքին՝ հինգ զլխաւոր պաշտօնեաներէն, ընդ զահեւիցութեամբ աթոռակալ եպիսկոպոսին, որ նոյն ատեն էր Յովհաննէս Եպիսկոպոս Հաճեան: Դիւանին զանազան խնդիրները այս ժողովոյն քննութեան կ'առաջարկուէին, որ իւր համախոհ որոշումը սահմանելէն յետոյ Գեղերջ. կաթողիկոսին վերջնական վճռոյն կ'ենթարկուէին, զոր նա ըստ իւր դատման կը հաստատէր կամ կը մերժէր: Մեծ ընդունելութիւն և յարգ կը գտնէին Անդրէաս Վ. պարզած գաղափարները,

խորունկ քննադատութիւնքը ու պատճառաբանութիւնները, զորս հաստատուն սկզբանց ու կանոնական իրաւանց վրայ կը հիմնէր:

Այս մասին մէջ ցոյց տուած փոքր յաջողակութիւնը նկատի առնելով, մէկ քանի ամսէն անուանել տուաւ զինքը օգնական քարտուղարի՝ զիւանին մէջ՝ Աղէքսանդրեան Միքայէլ Արքեպիսկոպոսին ձեռքին տակ. որուն մահուանէն յետոյ՝ իրեն յանձնուեցաւ ամբողջ զիւանին հոգն ու կառավարութիւնն: Ճարպիկ գործունէութիւն և կատարեալ ընդունակութիւն ընծայեց այս բարձր ու ծանրակշիռ պաշտօնին մէջ, զոր տարի մ'ամբողջ վարեց ամենայն ձեռնհասութեամբ մինչև ցմահ կաթողիկոսին: Եւ ամէն անգամ որ կը նորոգուէր ընտրութիւնն պաշտօնատեարց վանքին մէջ, ինքը միշտ անփոփոխ կը պահէր դիրքը: Այս առթիւ զանց չըրաւ Անդրէաս Վ. հարստացնել միտքը զիւանին զանազան շահագրգռական տեղեկութիւններով, հմտանալով նաև Կիրիկիոյ կաթողիկոսութեան ու թեմերուն վիճակին ու հանգամանացը:

Այս ծանրաշխատ ու մտազբաղ գործերը արգելք չէին ըլլար իրեն՝ լինելու նաև օգնական վերակացուի՝ դպրոցին մէջ. և կատարելու միանգամայն դասախօսութեան դերն կղերանոցի ամենաբարձր գիտութեանց՝ փիլիսոփայութեան ու Աստուածաբանութեան: Անխոնջ ճգամբ կ'աշխատէր. յաճախ ցերեկն չբաւելով, գիշերն իսկ օգնութիւն կ'առնէր սոյն տարբեր նիւթերու վրայ յաճող պարտքերը լրացնելու. այսպէս ամենուն կը հասնէր, զամէնքը կը գոհացնէր: Շատ քաղցր կը թուէր իրեն սոյն մտաւորական վաստակն, անհուն հրճուանք կը զգար սրտին մէջ եկեղեցւոյ ծառայելու. այն շահաւէտ քրտինքը հոգին ու մարմինը կը զուարթացնէր, զի թէպէտ նիւթապէս առաքելութեան մէջ չէր, այլ իրապէս անոր հոգւոյն ու նպատակին կը ծառայէր:

Գործերու և զբաղմանց մէջ ընկղմած, Անդրէաս Վ. զանց չէր ընէր միանգամայն ուշադրութիւնն դարձունելու իր հոգևոր պիտոյից մասն խորհելու, զոր ամեն բանի նախադաս կը համարէր. ամէն տարի կը կատարէ անխափան ութօրեայ կրթութիւնը, որուն միջոցաւ

կը քննէր տարեկան կենաց ընթացքը, բաղդատելով անցեալը ներկային հետ, և նոր առաջադրութիւններով արթուն կը կենար առաքելութեանց ու հոգւոյն փրկութեան վրայ: Մեծապէս սիրելի էր իրեն կանոնաւոր կեանքն. անոր համար օրակարգ մը հաստատած էր ինքն իրեն, սահմանելով կէս ժամ անհրաժեշտ մտածական աղօթից, որոշելով ուսման՝ գործքի, հոգևոր ընթերցման, աղօթից ու զբօսանաց ժամերն:

Մի քանի հասակակից ընկերներով ի միասին Գրիգորեան ձեմաւան անունով ընկերութիւն կազմած էր Միքայէլ Արքեպիսկոպոսին գահերիցութեան տակ, և հաստատուած երջանկայիշատակ Գրիգոր կաթողիկոսէն: Ամեն հինգշաբթի օր գումարում կ'ըլլար ժողովին ընկերութեան, որ զանազան առաջարկութիւններ, ուսումնական, գիտական, ազգային, պատմական ու բարեգործական խընդիրներ կ'ըլլային և անոնց վրայ կը խորհրդածէին աւելի հրահանգուելու և կատարելագործուելու. և ամեն ամիս ընկերութեան անդամներէն մին՝ մէկ ժամու չափ կ'առնէր խօսք վերոյիշեալ նիւթերուն մէկուն վրայ, պարզելով ազատօրէն անոր նկատմամբ ունեցած տեսութիւնները: Այսպէս ուրեմն Անդրէաս Վ. իր պաշտօններուն բերմամբ և այս միջոցներուն ձեռնտուութեամբ օրէ օր կը մշակէր տաղանդը, որով տրամաբանական կենաց ընտել ու վարժ կացուց զինքը, բազմապիսի առարկայից նկատմամբ ընդլայնելով գաղափարներն ու դրութիւնները:

Գ.

Ի պարապուրթեան կաթողիկոսական աթոռին՝ Անդրէաս Վ. կը թողու ղիւանին բազմազբաղ գործերն և ուրիշ ասպարէզ կը հրաւիրուի, տարբեր տեսակէտով իւր կարողութիւնները պարզելու։ Ուստի 1865ին կ'ընտրուի վերակացու՝ քստանձնելով դպրոցին հոգատարութիւնն. այս անձուկ՝ այլ դժուարին շրջանին մէջ կառավարելու մասին՝ ընծայած նախափորձ երախայրիքը հաւաստեալ ցցուց, թէ ինքն մեծահաս ձեռներեցութիւն ունի առաջնորդութեան դերն փայլուն կերպով կատարելու։ Իր քաղցր վարմունքովը և հեզահամբոյր բնավորութեամբը կը գրաւէ համայն աշակերտաց սէրն ու յարգանքն, զօրաւոր ազդեցութիւն մը շահելով միազամայն անոնց վրայ հակառակ երիտասարդական հասակին։ Խոհեմութեամբ ու անխնայ զոհողութեամբ կ'աշխատի պահելու դպրոցին ներդաշնակութիւնը և բարեկարգութիւնն, հսկելով արթնութեամբ կանոնաց ու կարգաց անվըթար պահպանութեան։ Իւր օրինական ազդու զարկ կու տայ նորընծայից բարեպաշտական ու երկիւղած զգացմանց, հոգելից ու փրկուկաւէտ խրատներ կը ներշնչէ իրենց, յորդորելով զօրացնելու իրենց առաքինութիւնները, մանաւանդ հնազանդութեան սկզբունքը և յաւէտ իրենց վիճակին պարտքերը հաւատարմութեամբ կատարելու՝ դիտմամբ Աստուծոյ միայն հաճոյանալու։ « Զամենայն ինչ ի փառս Աստուծոյ արասջիք »։ Ա. Կորնթ. Ժ։

Կ'արթնցնէ անոնց փափաքն փութաջանութեան և ուսումնասիրութեան, կ'ոգևորէ անոնց խանդը շահաւէտ վիճաբանութիւններով հրահանգելու զիրենք, կը ջանայ յստակ ու որոշ կերպով լուսարանել հարցմանց միջին կէտերն նորանոր բացատրութեամբք։ Աւելի ընդարձակութիւն ու պարկեշտ համարձակութիւն կուտայ իրենց սահ-

մանափակ գաղափարները ընդարձակելու, հոգինին բարձրացունելու և զիտութեան զանազան ճիւղերու մէջ հմտանալու։

Կը սահմանէ աշխարհագրութեան ուսումն, որ մինչև նոյն ատեն գոյութիւն չունէր դպրոցին մէջ. կը վառէ անոնց բաղձանքը անոր սիրովն և օգտակարութեամբը, որուն ինքը անձամբ՝ յանձն կ'առնէ դասախօսել։ Կը խրախուսէ յառաջադիմել ի հոգևորն ու ի մարմնաւորն. վերջապէս սիրով ու հեզութեամբ կը փութայ զամենքը իրեն հետ միացնելու և փափաքելի ընծայելու ինք զինքն, մինչև շարժել աշակերտաց եռանդը իրեն նմանելու։ Հոս է ահա գաղտնիքն կառավարութեան՝ գիտնալ սրտերու վրայ տիրել և ցանկալի ընել ինքզինքը. և այսպէս ազատ ու համարձակ ճամբայ բանալ իւր գործոց ու գաղափարաց, զոր կը դիտէ ընել առաջնորդ մը հասարակաց բարոյն համար, առանց գաղտնի բռնութեան ճնշման տակ ձգել հպատակներն առ հարկէ իրեն մոտիկ ընելու։ Կառավարութեան մէջ, կ'ըսէ իմաստունին մէկն, փափաքելի պէտք է ըլլալ, քան ահեղ. այս սկզբունքը խիստ սիրելի էր մեր վարդապետին, որուն միշտ հետեցեալ՝ ինչպէս վերջը պիտի տեսնենք։

1866ին եպիսկոպոսական սիւնհոգոս կը գումարուի վանքին մէջ, արժանաժառանգ յաջորդ մի հանելու երջանկ. Գրիգոր Պ. Բ. ին. այն սիւնհոգոսն կազմուելէն և բոլոր սրբազան հարց համախմբութենէն առաջ, առաքելական տեղապահ Մեղրոն Արքեպիսկոպոս Նազարեան՝ երեք եպիսկոպոսներէ բաղկացեալ մասնական ժողով մը կը գումարէ վանքին զանազան գործերն կարգի դնելու, միանգամայն կատարուելիք ընտրութեան եղանակին և յաւէտ երկուց աթոռոց միութեան ու փութազրութեան մասին եղած գաղափարներու վրայ խորհրդածելու համար։ Անդրէաս Վ. միախոհ հաւանութեամբ այս երեք եպիսկոպոսաց՝ անդամ կ'ընտրուի նոյն ժողովին. հոն կը պարզէ նա խոհեմութեամբ ու ազատութեամբ իր կարծիքներն ու դատումներն որոնք արժանապէս կը գնահատուէին։

Անդրէաս Վ. երկուց աթոռոց միութեան ջատագով պաշտպանե-

ընդ մին հանդիսացած է, նկատելով նոյն ժամանակին ազգին տխուր վիճակն ու խառնաշփոթ կացութիւնն, թեմերուն աղմկայոյզ վէճերն, զանազան խնդիրներու պատճառաւ յարուցած տարաձայնութիւններն. մտածելով բոլոր ազգին միութեան ունեցած մեծաբաղձ տենջը, քաղաքական և ազգային տեսակէտով ըլլալիք օգտակարութիւնն և յաջողութեան յոյսերն, նուիրապետութեան պայծառութիւնն, թեմերուն հետ յարաբերութեանց դիւրութիւնն, վերջապէս խորհելով Հռոմայ կամքը, բաժանման հետեւութիւններն և ուրիշ բազմաթիւ նկատողութեան արժանի պարագայներ, որոնք ի միասին առեալ անհրաժեշտ կ'ընէին նոյն ատեն՝ միութեան գաղափարին գործադրութիւնն:

Եւ այդ համոզումը անձնական չէր, այլ իրմէ շատ առաջ Աբրահամ կաթողիկոսն արդէն գոյացուցած էր, զոր մեծապէս կարեւոր կը համարէր ազգին բարւոյն ու զարգացման. որուն համար ալ ժամանակին ջանացած էր պէտք եղած պատրաստութիւնն և միջոցները հայթայթելու. բայց պարագաներն չնպաստեցին իւր նպատակին յաջողութեան. Գրիգոր կաթողիկոսն իսկ համախոհ էր այդ գաղափարին:

Այս առթիւ երբ Վալերկա՝ Առաքելական նուիրակն Զմմառ եկաւ ի դիմաց Հռոմայ իմանալու վանական վարդապետաց միտքն կաթ. ընտրութեան նկատմամբ. վանականք ընտրեցին Անդրէաս վարդապետն թարգման ու պաշտպան իրենց գաղափարաց և իրաւանց: Յանձն առաւ նա այդ ծանր պատասխանատուութիւնն, և աներկիւզ համարձակութեամբ յայտնեց նուիրակին, թէ միաբան քահանայք ըստ հնաւանդ սովորութեան իրաւունք ունին մասնակցելու կաթ. ընտրութեան. առաջարկեց իրեն նաեւ որ Սուրբ Գահն ճանչնայ Զրմմառեան միաբանութիւնն ու անոր մեծաւորն, որպիսի պայմաններով որ իրեն հաճոյ կը թուի: Երբոր Վալերկա ընկալեալ հրահանգաց հետեւելով չկամեցաւ հաւանել իրեն առաջարկին ու պահանջմանց, և կասկածելով զուրկէ անոր պատճառաւ հերձուած ու խռովութիւն ծագի, ուզեց յե-

տաճգել սինհոդոսին գումարումն, մինչև որ նոր հրահանգ ընդունի Հռոմէն: Խոհեմ վարդապետը իւր ընկերակցաց համախոհութեամբ նախատեսելով ընտրութեան յապաղման փաստակար հետեւութիւններն, եպիսկոպոսաց երկար բացակայութեամբ թեմերուն կրելիք նեղութիւն-թիւններն, և բոլոր ազգին տառապալից ակնկալութիւնը գլուխ և հովիւ մ'ունեալու, խոնարհամիտ հպատակութեամբ զիջաւ հաճութեամբ կամաց Հռոմայ, հրաժարելով յիրաւանց մասնակցութեան. և այսպէս անարգել կատարեցաւ կաթ. ընտրութիւնն:

Եւ արդէն մասնակցութիւնն չէր որ գլխաւոր նպատակ կը կացուցանէր իրեն ու ընկերակցաց ըղձակարօտ փափաքանաց, այլ միաբանութեան օրինաւոր հաստատութիւնը և գոյութեան ապահովութիւնն ապագային մէջ, որուն պայմաններն կարելի սահաններով պատրաստեցին, ըստ խնդրանաց Վալերկային, բայց պարագայից դժբաղդութեամբ չիրականացան:

Այս կրկին իրողութիւններէն յայտ յանդիման կ'երևի թէ ինչ աստիճանի համարմունք ու վստահութիւն կը վայլէր Անդրէաս վ. եպիսկոպոսաց ու վարդապետաց մտքին մէջ, որ այսպիսի ծանրակըշիւ գործերու մէջ խորհրդակից ու առաջնորդ կ'ընտրէին զինքը, արժէք տալով անոր հմտալից և ազգասէր գաղափարաց:

Վալերկան առաջին տեսակցութենէն մեծ համարմունք ստացաւ վրան, շատ կը հաւնէր անոր պատճառարանութեանց, խոհեմական ու զգուշաւոր վարմունքին և կ'ըսէ եղբր ստէպ, թէ «այն քահանան երկտասարդ է, բայց ծերունիի խելք ունի» և անգամ մ'ալ մի քանի եպիսկոպոսաց առջև զարմանքով ու գովութեամբ անոր նկատմամբ ունեցած գոհունակութեան գաղափարն յայտնած է:

Այս բարձր գնահատումները և գովասանական խոստովանութիւնը անհամեմատ առաւելութիւն ու փառք էին ստուգիւ՝ Անդրէաս վին, համար: Կը զգար նա հոգւոյն մէջ անոնց գաղտնի հրապոյրն, բայց իւր խոնարհ համազումը թոյլ չէր տար սրտին բարձրանալու և ոչ մասամբ իւրիք անոնց շլացուցիչ փայլունութենէն: Զուտ պարտականու-

թիւն մը միայն կ'ըմբռնէր անոնց շարժառիթներուն մէջ, զոր եկեղեցական մը պէտք է փայլեցնէ վրան:

Դ.

Երբ մեծանուն Անտոն Հասուն կաթողիկոսն հայրապետութեան գահն բարձրացաւ և Զմմառու փառքն ու փառաւորութիւնն Կ. Պօլիս փոխադրեցաւ, Անդրէաս Վ. մտքին մէջ խորհուրդ ընկաւ առաքելութեան երթալու. վանական կեանքը այլ ևս անձուկ կու գար իրեն տաճած փափաքն գոհացնելու. կ'ուզէր արտաքս ձգիլ, ժողովրդային խոնարհ կեանքին մէջ ծածկուիլ, և հոն ներգործել իւր հոգւոյն ու սրբտին սքանչելի արդիւնքներն: Քաջանայութեան օրէն հոն կը թռչէին իղձերն ու հառաչանքը, այն էր բովանդակ աշխատանքը շարժառիթն:

Ղևոնդ Խորխորունի Մալաթիոյ եպիսկոպոսն լաւ ճանչնալով ձեռասուն աշակերտին հոգին ու ընդունակութիւնն, իւր թեմին փոխանորդ կ'անուանէ զինքը և յատուկ կոնդակով Մալաթիա կը խրկէ: Ուրախութեամբ յանձն կ'առնու մեր ժրջան վարդապետն վաստակելու նոր բացուած առաքելութեան ասպարէզն, ուստի 1866ին հոկտ. 22. տխուր բաժանման արտասոցախառն յուզման հարկին տակ կը մեկնի Զմմառէն իւր պաշտօնատեղին երթալու:

Սակայն Աստուծոյ նախախնամութիւնն ուրիշ բանի սահմանած էր զինքը իյաւիտենից. երբ Կ. Պօլիս հասաւ, նորընտիր կաթողիկոսն թոյլ չտուաւ իրեն Մալաթիա երթալու. « Ես արդէն մտադիր էի, կ'ըսէ, զքեզ քովս կանչել ձեռագրով, ինչու որ կաթ. դիւանին տեղեակ ես »: Անդրէաս Վ. քաջ գիտնալով հնազանդութեան զոհին գերազանցութիւնը, հաւանութեամբ եպիսկոպոսին Պօլիս կը հաստատուի:

Ժամանակ մ'անարդարօն կը մնայ մայրաքաղաքին մէջ. բայց այս միջոցին դատարի չէր նա ամենեին, այլ մանրախոյզ հետազօտու-

թեամբ և հնարագիտութեամբ ուշադիր էր ուսումնասիրելու տեղւոյս բարքն ու սովորութիւնները, ազգին կացութիւնն և ժողովրդեան ու կղերին բնաւորութիւնն: Անդրէաս Վ. գլխաւոր սկզբունքներէն մին եղած է այս կարեւոր կէտը, որուն միշտ հետեւելով լաւ անուն ու հաճելի տպաւորութիւններ դրոշմած է ժողովրդեան վրայ ամենուն մէջ: Զի նախնապէտքերէն մին ըլլալու է առաջնորդութեան ու կենցաղավարութեան կան գործերուն մէջ միջամուխ եղող անձի մը տեղեկանալ տեղւոյն վիճակին ու հանգամանաց, որոնց ուղղութեան յարմարելով խոհեմաբար պիտի առնէ քայլերը: Եւ չի կրնար անխոհեմ և յանդուգն չի սեպուիլ այն մարդը, որ ամբողջ ժողովրդեան, մեծամարմին հասարակութեան մը դարուց ի վեր բռնած ուղղութեան դէմ ոգորելով, ուզենայ՝ ինքնահաճոյ գաղափարաց ծրագրին դարձնել՝ նա մանաւանդ անոնց հետեւելու ստիպել. այս կերպ վարտուղի գնացից վախճանն է յաճախ մեծամեծ դոներ բանալ սոսկալի անտեղութեանց ու վնասուց:

Կ. Պօլսոյ մայրաքաղաքը նոր տեսարան մ'էր Անդրէաս Վ. համար. վանական քաշուած կեանքէն բոլորովին տարբեր կեանք մը ներկայացնելով, բայց նա չի դժուարիր փութով անոր ընտելանալու, և կ'որոշէ զգուշաւոր ու խոհեմ շաւիղ մը բռնել, պոանց սակայն վանական կենաց ընթացքն փոխելու, որով բոլոր ժամանակ գովելի հանդիսացաւ:

Նոյն տարին դեկտ. 22ին կը պատահէր այն բերկրաւոր թանկացութիւնն, զոր չորս գէյթունցի իշխանները կատարեցին հասուն կաթողիկոսին հետ, նպատակաւ դառնալու եկեղեցւոյ ծոցը: Համայնութիւն գոյանալէն յետոյ, մեր եռանդուն ու քաջութուն վարդապետին յանձնուեցաւ անոնց հոգևորական կրթութեան հոգատարութիւնն, տրամադրելու զիրենք առ արժանապէս ընդունելութիւն սուրբ խորհրդոց: Ամիսներ աշխատեցաւ յօժարակամ սիրով զանոնք հրահանգելու, բայց մարդկային նկատմանց փուշերն զօրաւոր ըլլալով, խեղդեցին մեր ժրջան վարդապետին ցանած սերմերն որով չյաջողեցաւ դժբաղդաբար վայելիլ ակնկալեալ արդիւնքը:

1867ին Ապ. 24ին կը կարգուի Հասուն կաթողիկոսէն դասատու հայկաբանութեան ու ճարտասանութեան կաթ. կղերանոցին: Հոս ալ զմմաոցի վարդապետը կը փայլեցնէ իւր սովորական յատկութիւնները: Ամբողջ երեք տարի կը զբաղի այս պաշտօնին աննախանձ ոգով և փութաջանութեամբ հոգ տանելով աշակերտաց բարւոյն ու յառաջադիմութեան, նպաստելով ըստ կարի անոնց տկարութեան:

Նոյն տարին կաթողիկոսին հրամանաւ կրկին յանձնաժողովներ կը կազմուին Պօլիս, մին ծիսական՝ և միւսն բարեկարգական. Անդրէաս Վ. երկուքին իսկ անդամակից կ'ընտրուի. և իւր ազգային ու եկեղեցական հմտութեամբ կը ջանայ այն տասնեկինն գիտուն վարդապետաց նիւթ հաւաքել ընդհանուր սիւնհոգոսին, որ պիտի գումարուէր ազգային եկեղեցւոյ բարեկարգութեան համար:

Այն միջոցին Հասուն կաթողիկոսն ուզելով ճամբորդութիւն մը կատարել յԵգիպտոս և յԱսորիս, Անդրէաս Վ. իրեն կ'ընկերանայ իբրեւ հետևորդ և ուղեկից: Ուստի 1868ին օգոստ. 22ին Պօլսէն կը մեկնին, և Զմիռնիս, Աղէքսանդրիս և Վերիտոն հանդիպելով, սեպ. 2ին Զմիռն կը հասնին, ուր սուղ ժամանակ մնալէն յետոյ նոյն ամսոյն 20ին Երուսաղէմ կ'երթան: Հոս մեծ ջերմեռանդութեամբ ու կենդանի հաւատով կ'այցելէ մեր առաքինի վարդապետը բոլոր նուիրական տեղուանքը ու երկիւղած զգացմամբ կը պատարագէ ամեն ուխտատեղիները, որոնք յորդոր կ'ըլլային սէրն ու առաքինութիւնները արծարծելու:

Այս առթիւ կը հետաքրքրուի շրջած տեղերէն շահաւէտ ծանօթութիւններ և հնախօսական աւանդութիւններ հաւաքելու քրիստոնէական նախնական դարերու, զորոնք ամենքը գրի կ'անցնէ, զուարճալի յիշատակարան մը կազմելու համար:

Զմոռնամ յիշել այն համակիր ընդունելութիւնն և մասնաւոր սէրն, զոր աստ Վալերիա Պատրիարքը ցըցուց իրեն և գովութիւնն, զոր իրեն համար կաթողիկոսին առջև խօսեցաւ:

Հոկտ. 11ին կը վերադառնայ Զմիռն՝ իւր սիրելի օրրանը, ուր

հաճութեամբ կը զարթուցանէ մտքին մէջ դպրոցական կենաց քաղցր յուշերն, զգալով ու ճանչնալով անհուն բարիքն, զոր այս սիրուն հայրենիքը ընձեռեց իրեն:

Հոս տեղս դարձեալ Հասուն կաթողիկոսն չորս ընտիր ու հմուտ վարդապետներէ բաղկացեալ մասնաժողով մը կը սահմանէ՝ գումարուելիք սիւնհոգոսին պաշար ժողովելու կաթ. դիւանէն և վանքին հնաւանդ սովորութիւններէն, միանգամայն միաբանութեան և վանքին կարգադրութիւնները վերաքննելու: Անդրէաս Վ. զլուս կը դրուի այս գործին՝ դիւանին աւելի տեղեւոյ լինելուն համար. ամենայն ճգամբ և ուշադրութեամբ կը պարապի վերոյիշեալ երեք վարդապետաց հետ վանքին կանոնները կարգադրելու, և որչափ հնար է ծիսական նօթեր հաւաքելու:

Այս պատեհութեամբ կ'առաջարկէ կաթողիկոսին՝ շատցունել աշակերտաց դադարման միջոցը տասնուհինգ օրը՝ ամիսի մը փոխելով, նոյնպէս բարեփոխութիւն ընել վանքին կերակրոց մէջ, ցուցանելով անոնց կարեւորութիւնն նորընծայից առողջութիւնն զօրացնելու համար: Այս կրկին առաջարկներն ալ կատարուեցան ըստ իւր բաղձանաց:

Յունվ. 21ին կը մեկնի յԵգիպտոս Պօլիս դառնալու նպատակաւ. սոյն նաւարկութեան ժամանակ սոսկալի ալեկոծութեան կը հանդիպին, որուն պատճառաւ մահաբեր երկիւղ կը կրէ. և այնքան յուսաահատական կ'ըլլայ դրութիւնը, մինչև հեռագիր հասնիլ Պօլիս, թէ այն նաւը ծովուն յատակը ընկըղմեցաւ: Բայց նախախնամութիւնն թոյլ չտուաւ այսպէս ի կորուստ մատնիլ, այլ մասնաւոր խնամօք զերծուց զինքն: Ուստի փետր. 5 կաթողիկոսին հետ կը հասնի ողջամբ Պօլիս, և կը շարունակէ իւր նախնական գործերն և պաշտօններն: Յետոյ գրի անցուց այն երկար ճամբորդութեան բոլոր անցքերն ու դէպքերն՝ հաճելի ոճով ու շահաւէտ տեղեկութիւններով, զոր և ընծայեց կաթ. դիւանին:

Ե.

Անդրէաս Վ. ճանապարհորդութենէ յոգնած ու վաստակաբեկ, կու գայ մայրաքաղաքը՝ իւր ջանքն բազմապատկելու: Նոյն տարին գումարուեցաւ այն նախապատրաստեալ ընդհանուր սիւնհոգոսն, ուր համախմբեալ էին Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ամենայն եպիսկոպոսներն. կային նաև ութը ներհուն աստուածաբանութեան վարդապետք, որոնցմէ մին էր Անդրէաս Վ. բոլոր յիշեալ վարդապետներն էին նաև քարտուղարք ժողովին և խմբագրիչք նիւթոց առաջարկելոց ի ժողովն: Ծանրակշիռ ու բազմաշխատ էր դերն, բայց անոնց կորովի միտքն ու տոկունութիւնն յաջողեցան խիստ փայլուն կերպով կատարելու, և պատուական խմբին շրթունքներէն արժանավայել գովեստներ խլելու: Մեր վարդապետը զօրաւոր փաստերով կը հաստատէր սրբազան հարց առջև բարեկարգութեան կարեւորութիւնն և օգտակարութիւնն, և միանգամայն կը ցուցնէր առաջարկեալ նիւթերուն վաւերականութիւնն հիմնուած ուղղափառ հաւատոյ վարդապետութեան և հայ եկեղեցւոյ սովորութեան վրայ:

Այդ ժողովքին շարունակեալ ընթացքին մէջ ինը եպիսկոպոսներէ կազմեալ մասնաժողով մը կը գումարէ կաթողիկոսն Զմմառեան միաբանութեան կանոնները և արտունութիւնները սահմանելու: Միաբանութեան սէրն ու բարին, զոր Անդրէաս Վ. վառ զգացմամբ կը տածէր, նոր աշխոյժ ազդեցին իրեն՝ տենդոտ գործունէութեան բոլոր ճգամբ աշխատելու՝ միաբանութեան վիճակն բարւոքելու: Ինքը քարտուղար ըլլալով յօրինեց ժողովին արձանագրութիւնները, սրբազան հարց որոշումներն ի մի ձուլելով որոշ և կանոնաւոր պատկեր մը ներկայացուց, արտայայտիչ պարտականութեանց միաբանից, զոր պատուական հարց գովութեամբ ընդունեցան: Իմաստուն կաթողիկոսն

իսկ զնահատելով մեր վարդապետին հանճարն ու ձեռնհասութիւնն, տեսնալով միանգամայն անոր բոլորանուէր աշխատանքն ու հաւատարմութիւնն օրէ օր կը հաստատուէր գաղափարացը մէջ, և կը շատցնէր անոր նկատմամբ ունեցած համարմունքը ու վստահութիւնը:

Գիտնալու է դարձեալ թէ Անդրէաս Վ. համերաշխ գործակցութեամբ Արհի. Բուպեան Արքեպիսկոպոսին, որ նոյն ատեն սարկաւազ էր տակաւին, շինած է Հասունեան մաշտոցին յօրինուածութիւնն, որուն յառաջաբանը, ինչպէս նաև խորագիրները մեծաւ մասամբ, և ուրիշ թարգմանութիւններ իւր ճարպիկ ու սահուն գրչին արդիւնքն են:

Աստ ճահաւոր կը թուի ինձ ծանուցանել մեր յարգոյ ընթերցողաց, որ թէպէտ և Անդրէաս Վ. խիստ նախանձախնդիր անձ մի հանդիսացած է ազգային կրօնական և եկեղեցական արարողութեանց, բայց ոչ երբէք դիմադարձ գտնուած է այն գաղափարներուն հանդէպ, որ հայ եկեղեցւոյ զարգացման ու պայծառութեան շուրջը կը յածին, թէ և նոր և եկամուտ ըլլան, նկատելով մեր եկեղեցւոյն դարաւոր ընթացքն, անոր արարողութեան ձևակերպելու եղանակն և յարաճուն զարգացումը, թէ ինչպէս մեր աստուածաբաւ սուրբ Հարց ամեն դարու մէջ ըստ բերմանց պարագայից և պահանջմանց ժամանակին, ջանացեր են օտար եկեղեցեաց քով տեսած բարեկարգ սովորութիւնները ու արարողական հանդէսները իրենց առտնին եկեղեցւոյն սեպհականել, զարդարելու և ճոխացնելու զայն պէսպէս առաւելութիւններով ու վեհ ու շքեղ արարողութիւններով:

Նոյնպէս յօժարամիտ է հաւատացելոց բարեպաշտութիւնն արծարծելու համար ջերմեռանդական աղօթքներ ու օտարամուտ հանդէսներ կատարել եկեղեցւոյն մէջ. որոնցմով միշտ աճելու և զարգանալու պիտի ձգտի: Ոչ երբէք արժան է կառչել մնալ նիւթական սկզբանց մէջ, մեռեալ ու անշարժ դրութեան մը ենթարկուելով: Առողջ միտք մը յանձն չառնել՝ օտար, բայց օգտաշատ բարեկարգութիւններ չընդունելու համար, ցնցոտի ու անհիմն գաղափարաց և աւանդամուսկզբանց խանձարուրին մէջ փաթթուիլ մնալ, առանց որ և է յառաջադիմութիւն մ'ընելու:

Մտուգիւ՝ պէտք է ամենայն ճշգրտեամբ պաշտպան հանդիսա-
նալ ազգային եկեղեցւոյն յատուկ նկարագիրն, մեր Ս. Հարց սահ-
մանած կարգերն ու աւանդութիւններն պահելու, զի այն փառք է մեզ,
բայց երբ պատեհութիւնն ու ժամանակն կը պահանջեն նոր փոփո-
խութիւն կամ բարեկարգութիւն մը ընդունելու եկեղեցեաց վայելչու-
թեան ու ճոխութեան համար, արժան չէ զրկել զմեզ անոնցմէ, միայն
նախնեաց սահմանէն չջեղելու համոզմամբ վարուելով, ապա թէ ոչ
նիւթական կեանք մը ունեցած կ'ըլլանք, թողում ըսել թէ այս տե-
սակ զաղափար կը նուազեցնէ ու կը ջլատէ եկեղեցական իշխանու-
թիւնը, որ ամեն ժամանակ նոյն զօրութիւն ու ազդեցութիւն ունի:

Բարւոյն ու լաւագոնին ցանկալ ու հմտանալ՝ իմաստութեան ու
կատարելութեան նշան է, թէ և օտար հանճարի ծնունդ ըլլայ այն.
զի ոչ եթէ աղբիւրն է փափաքելի, այլ անկից հասած ջուրն, որ
վճիտ յստակութեամբ կը հրապուրէ զմեզ անոր դիմելու: Եւ այս
տկարութիւն մի չի բերեր ազգային պատուոյն ու վեհանձնութեան
և ոչ իսկ հայրապետական նախապատուութեան, նա մանաւանդ ակ-
ներե ցոյց մի է մեր ճաշակին փափուկ ընտրողութեան և մեր զար-
գացման ունեցած փափաքին:

Արդ դառնալով մեր պատմութեան ընթացքին, Անդրէաս Վ.
1869ին Հասուն կաթողիկոսին ընկերակցութեամբ ճամբորդութիւն
մը կը կատարէ դէպ ի Հռոմ. Վատիկանու տիեզերական ժողովքին
ներկայ գտնուելու: Ինն ամիս կ'ուշանայ հոն, այս միջոցին կ'այ-
ցելէ Հռովմայ ուխտատեղիները. կ'ուսումնասիրէ իտալացւոց բնաւո-
րութիւնն, կառավարական ընթացքն և հնութիւններն, ամեն տեղ
պատուական բարեկամներ ու ծանօթներ շահելով: Լուրջ մտադրու-
թեամբ հետամուտ կ'ըլլայ յաւէտ գննելու տիեզերական ժողովքին ըն-
թացքն, և շահագրգռելու անոր գործերն. խիստ կը սիրէր կարգալ-
թեր ու դէմ գրուածները, ելած տետրակները, և լսել հարց ժողովին
իմաստալից ճառախօսութիւնները՝ աւելի հմտանալու համար:

Երբ Պետրոս Արքեպիսկոպոս Աբելեան ժողովը չաւարտած՝ իւր

թեմը դառնալու հարկին մէջ գտնուեցաւ, Անդրէաս Վ. իրեն տեղա-
պահ ու փոխանորդ կարգեց: Ուստի սա Քահանայապետական անսխա-
լութեան վճռոյն չորրորդ նստին ներկայ գտնուեցաւ, մեծ շահ հանելով
սքանչելի ժողովին փառաւոր հանդէսներէն, կրօնական զգացմունքները
վառելու, և Հռովմայ Ս. Գահին հետ սերտ միութեամբ կապուելու զա-
ղափարն զօրացնելու: Վասն զի քաջ ըմբռնած ու համոզուած էր կա-
թողիկէ եկեղեցւոյ գլխոյն անսխալութիւնը, ըստ որում սոյն անսխալ
վարդապետութեան սահմանուէն երէք տարի առաջ ի պաշտպանու-
թեան և ի հաստատութիւն անոր, ընդարձակ ճառ մը յօրինած էր,
թիւն և ի հաստատութիւն անոր, ընդարձակ ճառ մը յօրինած էր,
որուն լայն էջերուն մէջ ապացուցական փաստերով անփափախ ըն-
ծայած էր զայն՝ ամրացնելով աւանդութեամբ Ս. Հարց և վարդապե-
տաց եկեղեցւոյ:

Վերջապէս խոր տպաւորութիւն կը թողու սրտին մէջ այն ե-
զական ժողովը, աւելի խոնարհ յարգ ու մեծարանք տածելու առ
Ս. Եկեղեցին, տեսնալով այն ութհարկւր աննման հայրապետաց հա-
մագումար ճոխ երևոյթն, անոնցմէ շատերուն հմտալից իմաստութիւնն
և ուրիշներուն սրբութիւնն և ցայտուն առաքինութիւնները, որոնք
շինութիւն և նախանձելի օրինակ կը հանդիսանային իրեն՝ սրբվելու
թէ որչափ որ մէկը եկեղեցական արժանապատուութեան մէջ զար-
ջանայ, այնչափ պէտք է սրբութեան ու կատարելութեան մէջ զար-
գանայ, և միանգամայն գիտնալու հաշտեցնել գիտութիւնն ու սրբու-
թիւնն, հիմնելով զանոնք խոնարհութեան միակ հաստատութեան վը-
րայ:

1870 Հռոմէն դառնալով Անդրէաս Վ. երեք ամսու չափ օգնա-
կան քարտուղարի ըլլալէն յետոյ, քարտուղարապետ կ'ընտրուի, որով
կաթողիկոսական դիւանին կառավարութիւնը իրեն վրայ կը ծանրա-
նայ: Տասն ու մէկ տարի անընդհատ և անխոնջ վարեց այդ նշանաւոր
պաշտօնն ամենայն ձեռնհասութեամբ և անձնրէր հաւատարմութեամբ:
Նոյն ժամանակ երկու երեւելի ժողովք կային պատրիարքարանի
մէջ, մին՝ գործնական, որ վարչական բաներու կը զբաղէր, և միւսն

քննական, որ նուիրական իրաց կը պատկանէր. Անդրէաս Վ. երկուքին իսկ անդամ էր: Ասկէ զատ որչափ ստորաբաժանեալ ժողովներ կային կաթողիկոսարանի մէջ, թէ տոհմային թէ եկեղեցական՝ ամենուն մասնակից էր, և որչափ սիւնհոգոսական ժողովներ կազմուած են այս միջոցին եպիսկոպոսական ընտրութեան, միշտ առաջին քարտուղարը ինքն եղած է:

9.

Եթէ ուզենանք ամփոփ ակնարկ մը ձգել այս տաան ու չորս տարուան լայն շրջանին վրայ, զոր Անդրէաս Վ. Պօլիս անցուց, և անաչառ քննադատութեամբ թղթատել անոր ներքին ու արտաքին կենաց ծաւրերն, բաղդատել պաշտօնին պարտքերն ու իւր կարողութիւնները, պիտի համոզուինք թէ նա այդ դիրքին արժանի մարդն հանդիսացած է, և իւր գործունէութիւն հաւասարակշիռ չափն եղած է անոր ծանրութեան:

Հասարակաց բարւոյն նախանձախնդիր, կը նուիրէ ինք զինքն ի ծառայութիւն եկեղեցւոյ, յարատև աշխատութեամբ կը զոհէ շահն ու կարողութիւններն, լուրջ ու արթուն, նախահայեաց և զգոյշ պարտուցն գործադրութեան մէջ, արագ ու եռանդուն անոնց կատարման, առանց փոքր մասամբ իմն թերանալու: Տասնուչորս տարի ազնիւ վեհանձնութեամբ կը ծառայէ ձրիաբար, առանց բնաւ ծանրանալու կաթողիկոսարանին, կը մերժէ իրեն մատուցուած ամսականն, ապրուստով միայն կը գոհանայ, ըսելով թէ մենք պարտական ենք վաստակել յօգուտ ազգին ու եկեղեցւոյն՝ կատարեալ անշահախնդրութեամբ: Ստոյգ խօսելով հազուադիւրէն է այս հոգին մեր մէջ, արժանի գովութեան ու զարմացման. քիչեր այս ազնիւ ու վեհանձն զգացմամբ տոգորեալ՝ ուզենան իրենց թոշակաւ զինուորիլ, հասարակաց

բարւոյն աշխատիլ ու կենդանացնել Առաքելոյն խօսքն, թէ Ոչ խնդրեմ ինչ զձերն՝ այլ զձեզ:

Ասկէ զատ Անդրէաս Վ. քարտուղարութեան դերն ամեն պահանջեալ թէութիւններովն կատարեց, վայելելով մեծաւորաց լիաբերան գովութիւնն: Բեղուն ծննդականութեամբ ու բարձր գաղափարներով օժտուած իմացականութիւն մը, հմուտ ու վարպետ գրչի տէր, սուղ ու ազդու ոճով՝ զրագրութեան նոր փայլ ու յատուկ տիպ մը կը դրոշմէ, արժանի հայրապետական վեհութեան ու մեծութեան: Դիւանին իմաստուն բարեկարգութիւններ կը սահմանէ գործքին կանոնաւոր ընթացք մը որոշելով. ճարտար յաջողակութեամբ կը լուծէ ծանրակշիռ խնդիրներն ու անորոշ կէտերը ի մեծ հաճութիւն կաթողիկոսին և աշխատանաց դիւրութեան համար: Հեշտ միջոցներով ու դրութիւն և ազնիւ կը սորվեցնէ գործակիցներուն գրութեան վայելուչ եղանակը և կը հրահանգէ հեղութեամբ, վերջապէս այնպիսի հաճելի ընթացք մի կը բռնէ, մինչև շատերուն ցանկալ անոր ձեռքին տակ աշխատիլ ու զարգանալ: Նուրբ ճաշակով ու կանոնաւորութեամբ կը յօրինէ յեղքներէն, սակայն առանց դժկամակելու: յեղքներէն, սակայն առանց դժկամակելու:

Հասարակաց ժողովներուն մէջ ընտիր խոհրդական էր նա, հասուն դատողութեամբ կշռելով անձն ու պարագան, զգուշաւոր ու օգտաւէտ որոշումներ կ'արտայայտէր, որոնք գերակշռութիւն կ'ընծայէին իրեն այն խումբերուն մէջ և ամենուն մէջ յատուկ դիրք մը կը սեպհականէին իրեն. «այդ իմաստուն աթոռ հանճարոյ». Առակ. ԺԲ.

Թէպէտ և Անդրէաս Վ. ին գործունէութիւնը կաթողիկոսարանի շրջապատին մէջ փակուած էր, սակայն այս խափան չէր իրեն նաև առ արտաքին ծաւալելու, ժողովրդեան ամեն դասակարգի, նոյն իսկ բարձր շրջանակներու մէջ համարմունք ու հեղինակութիւն ստանալու.

իր բարեկիրթ կենցաղավարութիւնն ու խոհեմութիւնն մեծ անուն շահեցան իրեն համար քաղաքագէտ աշխարհին առջև, մինչև նոյն իսկ Հասուն և Ազարեան կաթողիկոսներն կարգ մը դժուարին ու կնճռոտ իրողութիւններ իրեն կը յանձնէին, որ իւր ազդեցութեամբը ու ճարպիկ հնարագիտութեամբը ի գլուխ կը հանէր:

Անդրէաս Վ. մարդալուզութիւնն, բամբասանքն և անուանարկութիւնն միշտ փոքրոգիութիւն, ցած ու նուաստախոհ վրէժխնդրութիւն մը նկատած է բոլոր կենացը մէջ, որոնցմէ անարատ մնացած է: Նոյնպէս նուիրական պարտք մը համարած է անձին ընկերին՝ մասնաւոր մեծաւորաց պակասութիւնքն պատշաճ կերպով ծածկել, զի զանոնք խայտառակելը ոչ եթէ փառք, այլ անարգութիւն կը բերէ մեզ. «որդեակ մի մեծարեր ի վերայ անարգանաց հօր, զի չէ բեզ փառք անարգանք նորա»: Սիրաք. Գ. Դարձեալ խիստ ատելի էր իրեն այլոց գործերուն մէջ խառնամուխ ըլլալ, զի խռովութեան և ատելութեան գրգռիչ է այն:

Մասնաւոր խնամք ունէր աղքատաց համար, մեծ գործով կը հոգար զանոնք, որոնց մասնաժողովին անդամ էր, և յաճախ յանձն կ'առնէր մուրողաբար հանգանակութիւններ ժողովել իրենց՝ Պօլսոյ հարուստ դասակարգէն: Այս ամեն գովելի յատկութիւններով կարողացաւ Անդրէաս Վ. սիրելի ընծայել զինքը և բարձրացնել պատիւն ու համարմունքը Պօլսեցոց առջև: «Այնպէս լուսաւորեսցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր որ յերկինս է» Մատթ. Լ:

Բայց այս կատարելութիւնները և ժողովրդային գոհացումը այնքան նշանակութիւն չունէին իրեն համար որքան մեծաւորաց համարմունքն ու վստահութիւնն զոր լիովին շահելու յաջողեցաւ, մասնաւոր իրեն խիստ զաղտնապահութիւնն մեծ յորդոր մըն էր իրենց աւելի սերտօրէն հետը կապուելու: Հասուն կաթողիկոսն այնքան կատարեալ վստահութիւն ունէր վրան, մինչև կը հաւատար իրեն իւր ամեն գործերն, ամեն տեղ կը տանէր զինք. և այս համոզումէն

շարժեալ մեծ արտօնութիւններ տուած էր իրեն: Երբ կաթողիկոսն և անոր փոխանորդն բացակայ կ'ըլլային, ամեն իշխանութիւն իրեն կը յանձնուէր, նմանապէս միշտ իշխանութիւն ունէր արձակելու վերապահեալ դէպքերէն: Հասունի մէկ խօսքն բաւական պիտի ըլլայ բացատրելու թէ, ինչ աստիճանի էր վստահութիւնը անոր նկատմամբ. երբ Զմմառու մեծաւորութիւն իրեն յանձնէր է, ոմանք նախանձու վատ հոգիէն զրդուած, մեղադրեցին կաթողիկոսն, թէ ինչպէս կը վստահի իրեն այնպիսի կարևոր տեղւոյ մը կառավարութիւն. իսկ նա ժպտելով պատասխանէր է. «Ոչ եթէ միայն Զմմառ, այլ նոյն իսկ Կաթողիկոսն իրեն յանձնելու ապահով վստահութիւնն ունիմ»: Սոյն նշաւաւոր խօսքն շողշողուն փառք մի էր մեր վարդապետին:

Մտադրութեան արժանի է յաւէտ իւր մեծագոյն հաւատարմութիւնն և խոնարհամիտ հպատակութիւնն զոր միշտ յարգանքով տալ ծած և ընծայած է մեր բարեխնամ Տէրութեան, որուն համար ալ բարձր շնորհքներու արժանացած է, երկրորդ կարգի օսմանեան պատուանշանն ընդունելով:

Թէպէտ և Անդրէաս Վ. ըստ իւր ջերմագին բաղձանաց չկարողացաւ առաքելութեան երթալ աշխատիլ, բայց առ այն ունեցած եղանակներէն չչիջաւ Պօլսոյ մէջ: Անոր համար զանց չէր ընկր առաքելութիւն ձեռքէն եկած օգնութիւնն ընելու դրսի առաքելութեանց. գնահատելի ծառայութիւններ մատուցած է զանազան թեմերու, մանաւանդ Կեսարիոյ և Մարաշու, և ամենէն աւելի Մալաթիոյ թեմին, որուն նիւթական ու բարոյական նպաստներ և օգնութիւն ըրած է և որուն սէրը ցայսօր կենդանի է սրտին մէջ:

Վերջապէս ճիս մայրաքաղաքին մէջ անայլալակ պահած էր եկեղեցականութեան մաքուր նկարագիրն և զմմառեան բարեպաշտ ոգին, միշտ քահանայութեան պատուաբեր կեանք մը վարեց, առանց փոքր արատ իսկ բերելու. ժամերգութիւն անթերի, ամենօրեայ մտածական և սովորական աղօթքներն անխափան կը կատարէր:

Իւր գործերուն հետ համընթացակից ունէր նաև ուսմունք և մտա-

ւորական զարգացումն, զոր անընդհատ շարունակեց, միշտ օգտուելով ժամանակի առիթներէն՝ նորանոր գիտութիւններ ստանալու։ Զարմանալի յիշողութիւն մ'ունի, տակաւին տեղեակ չըլլալով տաճկերէն լեզուի, օր մը ամբողջ ճառ մը միանգամ լսելով, բառ առ բառ օրինակած է հիացնելով զամենքը։ Իր յարատե ջանքովը հմտացաւ նաեւ եկեղեցական իրաւաբանութեան և ազգաց պատմութեան։ միշտ ծառաւի ըղձով հետամուտ եղած է Անդ. Վ. այս վերջին ճիւղը կատարելապէս մշակելու։ զի պատմութեան ուսումնասիրութիւնն խիստ լաւ կը հրահանգէ զմարդ կառավարութեան մէջ։ զի անդ կը գտնէ պայծառօրէն զործնական կենաց պատկերներն և ընկերական յարաբերութեան ամեն երևոյթներն, մէկ խօսքով հոն կը գտնէ բարին ու չարն, օգտակարն ու վնասակարն, փառքն ու անարգութիւնն, մարդկային կատարելութիւններն ու թերութիւնները։

Գրաւորական հրապարակին վրայ ալ փայլած է Անդրէաս Վ. ընտիր ու կենցաղօգուտ գաղափարներով բեղուն յօդուածներ ու գրուածներ հրատարակելով, զանազան ծածկանուններու տակ։ Ոչ երբէք ունեցած է իւր հրատարակութեանց մէջ այն ունայնամիտ փառասիրութիւնն զոր ոմանք կ'ունենան ինքզինքնին երեցնելու դիտմամբ զրական հրապարակն նետուելու, այլ միայն երբ հարկն ու պատշաճութիւնն կը պահանջէին, մանաւանդ երբ եկեղեցական իրաւունքներն կամ հասարակաց օգուտն պաշտպանելու պէտքն կը զգացուէր։

Այսպէս ուրեմն ամեն տեսակետով կը փայլէր ընտիր վարդապետը, որով իւր բարեմասնութեանց համբաւն ոչ միայն Պօլիս, այլ նոյն իսկ զբսի գաւառներու մէջ ալ արձագանգն ունեցաւ։ 1877 Սերաստիոյ եպիսկոպոսութեան ընտրութեան մէջ ձայներուն մեծամասնութիւնն շահեցաւ և կուսակցութեան ժողովրդեան իրեն աւելի ունեցած միտումը, կը կանխէ հրաժականը կուտայ կաթողիկոսին՝ անարժան համարելով զինքն եպիսկ. մեծութեան։ Այս առաքինի ցոյցը՝ իրականացում մի էր իւր սկզբան, որով որոշած էր քահանայական պարզ աստիճանին մէջ ապրիլ, առանց տարբեր բարձրութեան մը ձգտելու։

« Եւ զմեծութիւն ոչինչ համարեցայ առ նորա համեմատութեամբ »
Իմաստ. Է։

1879. ճամբորդութիւն մը կը կատարէ դէպ ի հայրենիք, մօրն ու ազգականաց այցելութիւն մ'ընելու։ կը հանդիպի Սամսոն և Ամասիա, ապա կը հասնի յԵւդոկիա, ուր մեծ պատիւ և ընդունելութիւն կը գտնէ իր մանկութեան վարժապետէն, Կարապետ Եպիսկոպոս Գատիֆեանէն, որ նոր հովուական այցելութիւն մի կատարել ուզելով իրեն ընկերակից կ'ընէ զինքը։ Ուստի Սերաստիա և Բրգնիկ երթալով՝ կը հասնի Կիւրին և մեծ ուրախութեամբ կ'անցնէ հոն մէկ քանի ամիս վայելով սիրուն հայրենեաց կաթողին սէրն։ Սոյն ճամբորդութեան միջոցին՝ Կիւրին և Բրգնիկ մի քանի կնճոռտ և երկար ժամանակէ իվեր յուզեալ խնդիրներ՝ կը յանձնարարէ իրեն թեմական եպիսկոպոսն Կարգի դնելու, զոր մեծաւ հաճութեամբ և յաջողութեամբ ի գլուխ կը հանէ ի գոհութիւն ամենեցուն։ զրեց նաեւ եպիսկոպոսին սոյն հովուական այցելութեան բոլոր անցքերն, որ և ապա տպուեցաւ։

Նոյն տարին ի դարձին՝ Հասուն կաթողիկոսն Հովմ երթալով ի շնորհաւորութիւն երջանկայիշատակ Լեոն ԺԳ. Ս. Քահանայապետին Գահակալութիւն առթիւ, կը յայտնէ յոտս նորին սրբութեան Անդրէաս Վ. բարեւաւորութիւններն և Եկեղեցւոյ մատուցած ծառայութիւնները և կ'ընդունի իրեն համար Մօնսէնեօրութեան պատին (Camérier de sa Sainteté)։

զգալով այս կենսական պէտքն, ամենայարմար դատեց իրեն նպատակին յաջողութեան զԱնդրէաս Գերպ.։ Տասն ու չորս տարուան փորձն տարակոյս չթողուցին իրեն երկբայելու նորա ընդունակութեան վրայ Զմամուր բարեկարգելու. մանաւանդ անոր միաբանասիրութիւնն ու անձնանուիրութիւնն մեծ երաշխաւորութիւններ էին իրեն համար։

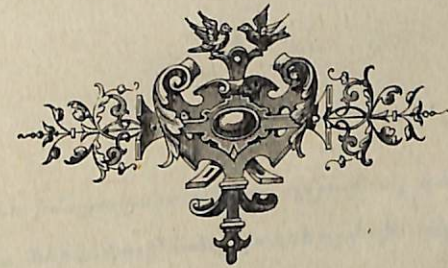
Բայց իմաստուն կաթողիկոսն կանոնաւոր կերպով ուզելով ընտրութիւնն կատարել, բոլոր թեմերուն մէջ գտնուած միաբանից կարծիքն հաւաքեց, ուր Անդրէաս Գերպ. առաւելութիւն ձայնից շահեցաւ։ Ուստի կաթողիկոսն՝ Հոռմայ հաճութիւնն առնելով այս մասին, 1880ին Պօլիս գումարուած եպիսկոպոսական սինհոդոսին 18° և 27° նիստերուն մէջ կարգեց զինք Զմամուր առաջնորդ, և նոյեմբ. 4ին առանձին շրջաբերականով մը հրատարակեց զայն։ Ժողովին հարքն մեծամեծ գովեստներ խօսեցան Զմամուր նորընտիր Առաջնորդին վրայ և խրախուսանօք կը քաջալերէին զինքն ի շահ միաբանութեան և յօգուտ ազգին յանձն առնելու պաշտօնն և պսակել իրենց յուսալից ակնկալութիւններն։ Անդրէաս Գերպ. թէպէտ և քաջ կ'ըմբռնէր անոր ծանրութիւնն ու ղեկարարութիւնները, այսու ամենայնիւ ի սէր միաբանութեան կը հնազանդի առանց դիմադարձութեան՝ մեծաւորաց հրամանաց։

Անպատում ուրախութեամբ կ'ողջունեն Զմամուրանք այս աւետաբեր լուրն, լաւ գիտնալով իրենց ընտիր միաբանակցին հոգին ու կարողութիւնները։ Բայց Անդրէաս Գերպ. նոյն ատեն բանաւոր պատճառներուն համար չկարենալով անմիջապէս իր նոր պաշտօնատեղը երթալ, ինը ամիս Կ. Պօլիս կ'ուշանայ ու տեղէն կը կառավարէր վանքն, կարեւոր հրահանգներ տալով ու տեղեկութիւններ ընդունելով Տիմոթէոս Վ. Պաղտիկեանին ձեռքով, որ նոյն ատեն զպրոցին վերակացուն էր։

Երբ Հասուն կաթողիկոսն աթոռէն հրաժարելով Հոռմ քաշուեցաւ, Անդ. Գերպ. վերջին անգամ երջանկայիշատակ Ազարեանի կաթողիկոսութեան ընտրութեան քարտուղարութիւն կ'ընէ մեծաւ յաջո-

ղութեամբ։ Նորընտիր հայրապետն դարձեալ Հոռմայ հետ թղթակցելով, կրկին անգամ կը հաստատէ զինքն իր պաշտօնին մէջ, Զմամուր մեծաւոր անուանելով, և տալով իրեն միանգամայն Լիբանանու հայ ժողովրդապետութիւնն. Անդրէաս Գերպ. առաջինն եղաւ Զմամուր առաջնորդներու մէջ որ մեծաւոր տիտղոսով վանքը կառավարեց։

Արդ 1881ին յատուկ կոնգակով, լի յուսով ու վստահութեամբ համբայ կ'իյնայ Զմամուր գալու։

ՇՐՋԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՄԵԾԱԽՈՐ ԸՆՏՐՈՒԵԼԷՆ ՄԻՆՁԵԻ ՅԱՅՍՕՐ

1880-1905

Ա.

Մարդկային խնայողականությունը, որչափ ալ կարող և բարձր լինի, երբ պէսպէս ներհակութեանց խառնաշփոթ տեսարանի մը հանդէպ ներկայ գտնուի, կը կրէ բնականաբար վարանումն մը, որ սկըզբան լուրջ մտախոհութեան կ'ենթարկէ զինքը, ուր կանգ կ'առնեն զազափարներն ու նպատակներն:

Անդրէաս Գերպ. Զմամու մեծաւորութիւնն ըստանձնելով կը նշմարէ անոր հորիզոնին վրայ յուսոյ ու երկիւղի բազմաթիւ առարկաներով խառն երևոյթ մը, որ խիստ ծանր հանգամանք կու տար պաշտօնին և կը զօռարացնէր զործունեայ քայլեր առնելու այս նոր բացուած ասպարիզին մէջ: Կը տեսնայ կաթողիկոսին բաղձանքն խաղաղ կառավարութիւն մը հաստատելու Զմամու մէջ, որնոր այն աղմկայոյճ փոթորկին հետեանօք տարածայն վիճակի մէջ կը ծփար: Կը նկատէ միաբանից յոյսն և ակնկալութիւնն, որոնք ան-

մը արձանագրեց Զմմառու տումարին մէջ, յիշատակ անմոռաց իւր անպարտելի աշխատասիրութեան. մէկ խօսքով՝ լիացուց ամեն պէտք ու կարօտութիւնն:

Այս բազմադիմի արդեանց անժխտելի ճշմարտութիւնն ներկայ շրջանիս ծալքերուն մէջ պիտի երևան ելլէ իւր բոլոր պայծառութեամբը և ամեն զիծերովն գործերն ինքնին անսուտ վկայ պիտի արձանանան խօսքերուս իրականութեան, որոնք պիտի ապացուցանեն այս պատկառելի Անձնաւորութեան մեծութիւնն ու վաստակոց կարեւորութիւնն, զոր ահա կը ձեռնարկեմ պարզել իրենց ամբողջութեան մէջ:

Բ.

Աղեքսանդրեան Գերպ. 1881ին սեպտ. 2. Հարիսա նուիրակատունը գալով, ուր Բիավի առաքելական նուիրակին հետ տեսակցութիւն մ'ընելով, և անկէ պէտք եղած հրահանգն ու քաջալերութիւնն ընդունելով նոյն օրը Զմմառ կ'ելլէ. ուր միաբանք ուրախութեամբ ու արժանավայել ընդունելութեամբ կը ժողովեն զինքն որոնց կը հաղորդէ իր առաքումը ու հրամանները:

Ամեն բան նորընտիր Մեծաւորին բարեշէն տրամադրութիւններէն կախում ունէր վանքին մէջ. ամենուն աչքն ու ակնկալութիւնն իրեն սեւեռած կը սպասուէր տեսնալ ի գործ դնելիք ընթացքն ու կառավարութիւնն. գահավէժ սկզբնաւորութեամբ մը ամեն բան փոխելու ու բարեկարգելու, բոլորովին անխոհեմութիւն թուեցաւ իրեն և վնասակար դատեց զայն իւր հանրօգուտ նպատակաց յաջողութեան: Անոր համար ութ ամիս ամբողջ անգործունէութեան և ամութեան դատապարտեց իր կարողութիւնները, առանց բնաւ փոքր ինչ փոխելու, այլ ըստ իւր սկզբան բովանդակ ուշն ու ուրուշն դարձուց վանքին ներքին ու արտաքին վիճակն լաւ ուսումնասիրելու, իւրաքանչիւր

չիւր անհատին ընթացքն ու բնաւորութիւնն գննելու, և թէ ինչ հնար է օգտակարապէս գործել այն դիրքին ու պարագային մէջ: Զի խոհեմութիւնն կը պահանջէ տեղւոյն պատշաճութեան յարմարցնել դիտումները:

Արդ ամեն բանի քաջ տեղեկանալէն յետոյ, Հոովմայ հաւանութեամբ և կաթողիկոսին հրամանաւ Պօլիս կ'երթայ մօտէն ծանուցանելու Պատրիարքին Զմմառու հանգամանքները, ուր կը խնդրէ իրմէ ստանձնած պաշտօնին սահմանն ու կարողութիւնն: Հոն կաթողիկոսն կ'որոշէ մատակարարութեան խնդիրն, այսինքն վանքին ներքին կառավարութիւնն և ծախքն Անդրէաս Գերպ. ին ազատ իշխանութեան տակ ենթարկուի բացարձակապէս. իսկ Գասպարեան եպիսկոպոսին յանձնուի արտաքին գործոց մատակարարութիւնն և կալուածոց տեսչութիւնն, պայմանաւ վճարելու Մեծաւորին որոշեալ գումար մը վանքին տարեկան ծախքն հոգալու: Սիրով հաւանեցաւ Գերպ. Մեծաւորն այս որոշողութեան, և փութաց տեղը դառնալ:

Այս առթիւ Ազարեան կաթողիկոսն կը յանձնէ իրեն նաեւ վերիտոնի և Դամասկոսի հայ կաթողիկէ հասարակութեանց առաջնորդութիւնն, տալով իրեն կոնդակ մը, յորում կարգի իշխանութենէն զատ՝ ամեն եպիսկոպոսական իշխանութիւն կը տրուէր իրեն:

Անդրէաս Գերպ. ամսոյ մը բացակայութենէ յետոյ վանքը կը վերադառնայ, ուր Բիավի առաք. նուիրակին ներկայութեամբ կը յայտնէ եպիսկոպոսին կաթողիկոսին կամքը և որոշումը. ընդ որ խիստ կը զժկամակի և կը զայրանայ նա, բայց ապա կը հարկադրի գլուխ ծռելու վերնագոյն հրամանաց:

Այսուհետեւ ազատ է Գերպ. Մեծաւորն վանքին մէջ. ապահով ու վստահ իշխանութեանը վրայ. այն վայրկենէն կը սկսի խորհիլ ու յօրինել ծրագիրն գործունէութեան:

Աւելորդ չեմ սեպեր ծանուցանել աստ, որ թէպէտ և Անդրէաս Գերպ. եպիսկոպոսէն անկախ կառավարութիւն ու ինքնօրէնութիւն մ'ունէր, բայց ստուգիւ այնպիսի ուղղութեամբ ընթացաւ անոր հետ

գրեթէ 11. տարուան միջոցին, որ խիստ զարմանալի եղաւ նոյն իսկ եպիսկոպոսին, որուն համար նա ինքն շատ անգամ գոհունակութիւնն յայտնած է առաջ. նուիրակին և այլոց առջև: Անյուսալի կը թուէր իրեն այնպիսի անկեղծ և սիրալիր վարմունք և համերաշխ գործակցութիւն: Անդրէաս Գերպ. միշտ խոնարհ աւնածութեամբ և մեծաբանօք յարգող եղաւ անոր եպիսկոպոսական իշխանութեան. միշտ կ'աշխատէր բարձրացնել անոր յարգն ու ազդեցութիւնն օտարաց առջև՝ խեղդելով հակառակութեան և ատելութեան սերմերն, զոր ոմանք բարեկամական երևոյթով կ'ուզէին իրենց մէջ սերմանել: Վանքին մէջ իսկ մարդասիրաբար կը ժողովէր զինքն և ամեն բանի մէջ առաջնութիւն կը շնորհէր իրեն, բնաւ չէր արհամարհեր զինք: Այլ գործով կը սփոփէր անոր խեղճութիւնները. « Որդեակ մի՛ զայրացուցաներ զմարդ ի տկարութեան » Սիրաբ. Գ. Այս սկզբունքը աւելի ծանրակշռութիւն կը ստանայ միաբանութեան մը մէջ, զի նեղութեան ատեն կ'արտափայլի եղբայրական հարազատութիւնն ու միաբանական սէրը:

Անդրանիկ ձեռնարկն եղաւ վճարել վանքին պարտքն 40. հազար դահեկան, որ ինչպէս վերը յիշեցի, այն աղետաբեր հարուածին պատճառաւ դիզուած ծանրացած էր վանքին վրայ: Մեծ մտահոգութիւն կ'առթէր իրեն այն բեռը, որով ուրիշի իշխանութեան տակ եղածի պէս կը նկատէր ինք զինքը. կ'ուզէր յաւէտ ազատել վանքին համբաւը այդ ծանրութեան ճնշումէն. ուստի չափաւոր գոհողութիւններ և տնտեսական խնայողութիւններ ընելով յաջողեցաւ չորս տարուան մէջ ազատիլ անոր մտատանջ հոգէն:

Աղէքսանդրեան Գերպ. բոլորովին ներհակ բերում մ'ունի պարտք ընելու անխոհեմ գաղափարին, և ոչ երբէք յանձն առած է քսան և հինգ տարուան պաշտօնավարութեան միջոցին գործքի ղիւրութեան համար պարտքի լուծին տակ խոնարհիլ. և եթէ երկու կամ երեք անգամ այլոց ձեռք կարկառելու հարկին մէջ գտնուած է, այն արտաքոյ կարգի զէպքէ մը հարկադրուած է յօգուտ վանաց, մեծագոյն

բարիք ձեռքէ չհանելու համար: Չափաւոր ու նուազ փայլուն վիճակի մէջ ապրինք, կ'ըսէ, բայց անկասկած մտօք ապրինք. պատուով ու վեհանձնութեամբ ապրինք:

Գ.

Այսուհետեւ ամեն մտահոգութենէ ազատելով Անդրէաս Գերպ. բոլոր ուշադրութիւնն դարձուց նորընծայարանի ներքին վիճակն բարելոյրելու և վանքին կառավարութիւնն կարգի բերելու: Նախ հետամուտ եղաւ դպրոցին աւելի բարեկարգ ու կանոնաւոր կազմակերպութիւն մը տալ՝ աշակերտները լաւ ևս կրթելու և հրահանգելու համար. որովհետեւ հոն է յոյսն ու ապագայն միաբանութեան, և այն է կենսական աղբիւր յաջորդութեան:

Ընտիր և առաքինի մշակներ, քաջամարդ և ոգելից պաշտօնեաներ հանել եկեղեցւոյ ծառայութեան, այս է նախնական նպատակ Չմմառեան միաբանութեան, և յայտնաւոր կը կայանայ ճշմարտապէս մեր իրական զարգացումը « Այլ դու կրթեա՛ զանձն յԱստուածապաշտութեան » Ա. Տիմ. Գ. անոր համար ուզեց նախ այդ հիմը զօրացնել ու արծարծել միաբանից սրտին մէջ մեր աստուածաբաւ նախնեաց ոգին ու եռանդը. տարրացնել անոնց գաղափարաց մէջ ճշմարիտ եկեղեցականութեան բարձր ու վեհ սկզբունքները, ու յաճախ հոգեւորապէս կրթութիւններով համոզել զիրենք իրենց պարտականութեանց կան վրէժար կատարման: Բարեպաշտութենէ զուրկ եկեղեցական մը, չի անվթար կատարման: Բարեպաշտութենէ զտնուիլ. գիտութիւն առանց սրբուկրնար պաշտօնին հաւատարիմ գտնուիլ. գիտութիւն առանց երկիւղութեան, ինչպէս տուն առանց հիման. « Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ թեան » Առակ ԺԲ:

Անդրէաս Գերպ. այս ճշմարտութեան ուղղութեամբ ընթանալով, խիստ նախանձախնդիր պահպանողական մ'եղաւ վանքին հին սո-

վորութեանց, նա մանաւանդ աւելցուց զանոնք: Ամենասուրբ հաղորդութեան և Ս. Աստուածածնայ ջերմեռանդութիւնը բորբոքեց: Սկիզբները ամեն ամիս, իսկ յետոյ ամեն կիւրակէ ամենասուրբ հաղորդութեան օրհնութիւնը հաստատեց որ ցայսօր սրտաշարժ արարողութեամբ անլնդհատ կը կատարուի: Ասկէ զատ շատ հանդէսներ, թափօր ու հըսկումներ սահմանեց ի պատիւ մարմնոյ և արեան Քրիստոսի, և Ս. Կուսին: Աստուածաբանից համար որոշեց շաբաթը երկու և երեք անգամ մերձենալ Ս. Հաղորդութեան խորհրդին: Կէս օրուան և երեկոյեան սեղանէն յետոյ սահմանեց միաբանից երթալ անմիջապէս եկեղեցի գոհութիւն մատուցանել Աստուծոյ, որ իւր բարեբարութեամբն կերակրեց ու լիացուց:

Ամեն տարի ութօրեայ կրթութիւն կատարել կու տայ անհրաժեշտ նորընծայից և քահանայից, եւրոպացի հմուտ քարոզիչներ բերելով, որոնք հոգելից քարոզութեամբ արթուն պահեն զանոնք այն առաքիւնութեանց մէջ մանաւանդ, որոնք եկեղեցականի մը համար անհրաժեշտ հարկաւոր են, ինչպէս են խոնարհութիւն, հնազանդութիւն, ժուժկալութիւն ու հոգով աղքատութիւն, զի այս նշաններով է, որ կը ճանչցուի ճշմարիտ եկեղեցականը. Որ կամիցի զինի իմ գալ, ուրասցի զանձն. Դուկ. Թ:

Նոյնպէս մեծ եռանդեամբ կը յորդորէ միաբանները ինքզինքնին տրամադրելու ամեն օր մատուցանել Ս. պատարագը. ժամերգութիւնն մտածականը անձանձրոյթ կատարելու, զի անոնց մէջ կը գտնուին քահանային սրբութեան ու միսիթարութեան աղբիւրները: Նոյն նպատակաւ կը հրամայէ անխափան կատարել եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան և երեկոյեան ժամերգութիւնն բոլոր հասարակութեան ներկայութեամբ, ըստ նախնի սովորութեան վանաց. նմանապէս եկեղեցական արարողութիւնները և տօնական հանդէսներն պահել ու կատարել, որպէս զի նորընծայը մարգուին ազգային ծէսերու:

Հոգևորին հետ ջանաց միանգամայն հսկելու վանքին ընդհանուր բարեկարգութեան վրայ. զի կանոնաւոր ընթացքն՝ հասարակութեան

մը բարոյական զարգացման միակ միջոցն է, որով պիտի ձգտի խաղաղ կերպով յառաջանալու: Եւ որպէս զի մօտէն հսկէ նորընծայից գնացից վրայ, յանձն առաւ բնակիլ վանքին ստորնայարկ սրահին մէջ, խստիւ պահանջելով դպրոցին անմիջական պաշտօնատէրներէն արթուն կենալ նորընծայից պարկեշտութեան, համեստութեան ու բարոյական կրթութեան: Անաչառ խստութիւն կը բանեցնէ այս մասին, և ինչպէս արդէն կանոնները կը հրամայեն անյապաղ կ'արտաքսէ դպրոցէն անբարոյականները որ ապականութիւնը չտարածուի բոլոր կղերական մարմնոյ մէջ: «Ձի փոքր խմոր զամենայն զանգուածն խմորէ» կորնթ. Ա. Ե.

Խափանեց ազատական յարաբերութիւնները և գաղտնի վերաբերումները, որոնք յաճախ կը կատարուէին դպրոցին մէջ և մեծամեծ անկարգութեանց պատճառ կ'ըլլային:

Նորընծայից դիւրութեան և խղճմտանքի հանգստութեան համար պարտաւորիչ սովորութիւն մ'ըրաւ, որ տարին երկու անգամ անպատճառ ներկայանան մեծաւորին, և ազատութեամբ իրենց նեղուցիկութիւնները ու կարօտութիւնները յայտնեն. ասկէ զատ տարուան միջոցին քանի անգամ որ պէտք ունենան միշտ պատրաստ է իրենց սիրայօժար ունկնդրութիւն մատուցանելու:

Արմատախիլ ըրաւ դպրոցէն կարգ մը խղճահարական կերպեր, անդէպ սեղմումներու անյարմար սովորութիւններ, որոնք յընթաց ժամանակաց մոծուած էին, և անոնց տեղ ընտիր ու ազնիւ գաղափարներ շնչելով ջանաց լուսաւորել անոնց միտքը ու հոգին՝ աւելի լայն խորհելու և համարձակ վարուելու:

Ստոյգ է, որ գիտութիւնն էական թէութիւններէն մին է առաջ եկալի մը համար: Անդրէաս Գերալ. փութաց բարձրացնել ուսման մակարդակը, ինչու որ նախկին ուսմունքը բաւական չէր ներկայ դարերու պայծառութեան ու յառաջդիմութեան համապատասխանելու. ուստի հետ զհետէ յաջողեցաւ ծաղկեցնել զայն ժամանակին պիտոյքն գոհացնելու համար, ընդարձակութիւն տալով նորընծայից պա-

ըստիլ գիտութեան զանազան ճիւղերուն մէջ: Ինքը սահմանեց եկեղեցական ու աշխարհական պատմութիւն, իրաւաբանութիւն և Ս. Գրոց ուսմունքները, որոնք իրմէ առաջ անծանօթ էին դպրոցին մէջ, ամենուն նոր ու զանազան դասագրքեր բերելով: Նոյնպէս փիլիսոփայութեան ու աստուածաբանութեան, լատ. և գաղ. լեզուաց նոր հեղինակներ և մատեններ աւելցուց և ճոխացուց դպրոցը ի մեծագոյն դիւրութիւն և հմտութիւն աշակերտաց:

Ինքն ղրաւ նաև լատ. լեզուի ուսմունքը. յետ ժամանակաց գաղղիներէնի պէտքն զգացուելով, լեզուին հմուտ և բարեպաշտ աշխարհական մը բերաւ զայն զարգացնելու. վերջերս երկու ֆոքեր մարիսթ բերաւ, որ ցայսօր փոյթ կը տանին հիմնովին մարգել աշակերտները սոյն տիեզերական լեզուին մէջ: Նոյնպէս հոգ տարաւ ըստ բաւականի յառաջացնել տաճկ. և արաբ. լեզուները. այլ միջոցներու անձկութեան պատճառաւ, և յաւէտ աշակերտաց միտքը չծանրաբեռնելու զանազան զբաղմունքներով, երկրորդական դիրք մը միայն տուաւ անոնց: Զի ցրուեալքն առ բազումս տկարանան առ մի: Եւ զրեթէ անհնար է որ աշակերտք տասը տարուան շրջանին մէջ կարենան այսքան տարբեր ուսմանց պարապիլ, շատերն ևս քերականէն սկսելով. զի տղոց մարմնական կազմութիւնն չի ներեր այսքան ծանր աշխատանաց բեռան տակ ճնշիլ: Կարելի չէ միանգամայն բոլորովին հմուտ ու կատարեալ հանել նորընծայները այս ամեն գիտութեանց մէջ, ինչպէս մեզմէ ոմանք կ'ախորժին պահանջել. այլ նորընծայն դպրոցին մէջ ուսմանց նախնական ու էական տարրները միայն կը հաւաքէ, զոր յընթացս ժամանակին ըստ իւր փութոյն և պիտոյից հարկին ինքնին պիտի զարգացնէ:

Հաստատուն կարգ մը ղրաւ ուսմանց, որոշելով իւրաքանչիւրին ժամանակն. շատցուց դասարանները և դասատուները և ձեւակերպեց անոնց ընթացքը ըստ եւրոպական արդի կղերց բարեկարգութեան: Առջի տարիները վարժապետաց պակասութեան պատճառաւ ինքը հարկադրուած էր ուսմանց շատերուն փոփոխակի դասախօսութիւն ընել,

և յաճախ իսկ խոստովանահայրութիւն կատարել, մինչև որ քահանայներ ելան, որոնց յարմարագոյնները կարգեց դասատու:

Զբօսանաց ժամերն և զբօսավայրերը առատացուց ամեն ամիս օր մ'ամբողջ զբօսանաց նուիրեց, և մի ամիս դադարուցն, հաճութեամբ պատրիարքի՝ երկուքի վերածեց, յառաւել հանգստութիւն աշակերտաց:

Անդրէաս Գերպ. իր 25 ամեայ մեծաւորութեան ժամանակամիջոցին յիսունի չափ միտքան քահանայ հանած է, որոնք ամենքը ընդհանրապէս լաւ համբաւ ունին առաքելութեան մէջ, և ոմանք իսկ նշանաւոր դիրքեր և պաշտօններ կը գրաւեն այսօր մեր Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան մէջ:

Վանքին ներքին վարչութեան ու տնտեսական կառավարութեան իսկ շատ ուշագրաւ հանգամանք մը տուաւ, խափանեց առանձնական կեանքերը և անհաճոյ կերպերը զոր ոմանք սովորած էին վարել. հաւասարութիւն ու համաձայնութիւն գոյացուց ամենուն մէջ, հաստատելով վանական կենաց ամեն յատկութիւնները: Վանքին զանաւոր գործերն և մատակարարութիւնները յանձնեց վանական քահանայից, որոշելով իւրաքանչիւրին պաշտօնը և գործելու սահմանն, իր նայից, որոշելով իւրաքանչիւրին պաշտօնը և գործելու սահմանն, իր վերնագոյն հսկողութեան տակ տալով անոնց չափաւոր ընդարձակութիւն գործելու, որպէսզի մարգուին յարաբերական կենաց և արտաքին գործերու:

Մեծաւորութեանն առջի օրէն միտ ղրաւ վանական ժողովոյ գոյութիւնը հաստատել, որուն խորհրդովն կը կատարուէր վանքին ներքին ու արտաքին կառավարութիւնն. արժան չէ, կ'ըսէ, միակ մարդու մը պատասխանատուութեան վրայ ծանրաբեռնել այնպիսի մեծ հարակութեան մը բոլոր հոգն: Անոր համար հետամուտ եղաւ ի սարակութեան մը բոլոր հոգն: Անոր համար հետամուտ եղաւ ի սկզբան իրականացնել այդ գաղափարը. բայց պարագաներն և յաւել տնտեսական հրամաններն չթոյլատրեցին իրեն, այլ յընթացս ժամանակաց համբերութեան օգնականութեամբ յաջողեցաւ ի գլուխ տարուի:

շինել, ժամանակին ընթացքին թողնով անոնց գլխաւորումը: Անոր համար սկիզբէն ձեռնարկեց էականները շինելու, որոնք անհրաժեշտ էր դատուէին վանական հասարակութեան բնակութեան և առողջութեան:

Նախ վերի բոլոր սրահներուն տախտակամած յարկն փոխեց, սենեակները լայնցուց ու բարձրացուց իսկ վերջերս քահանայից ընդարձակ սրահն կղմնտրով ծածկեց ձմրան խոնաւութիւնն արգիլելու համար. նմանապէս նորոգեց կաթողիկոսաց սրահն, բարձրացուց լուսամուտները, և չոր կղմնտրով ծածկեց:

Իսկ դպրատան երկայն սրահին բոլորովին նոր երեւոյթ տուաւ, բազմաթիւ սենեակները յուր վերածեց, որով եղան վայելուչ և յարմար դասախօսութեան: Ամբողջ սրահն ու սենեակները կղմնտրայաւ տակ ըրաւ ձմրան ցրտութիւնն նուազեցնելու համար:

Այս սրահին կից արեւմտեան կողմը կրկնայարկ հաստատութիւն մը կառուց. վերի յարկը կը կացուցանէ նոր դպրոցին հսկայ ու մեծակառոյց շէնքը, քսան կանգուն երկայնութեամբ և տասն լայնութեամբ, վեց բարձր ու օգասուն լուսամուտներով, զոր կղմնտրով ծածկեց ու յատակեց, նոյնպէս կահաւորեց զայն նոր զրասեղաններով, մեծամեծ ճրագամաններով և ժամացոյցով: Այս դպրոցը առջեւ ունի ծովահայեաց կողմը ընդ բոլոր երկայնութիւն՝ սիւնազարդ կամարներով ապակեպատ պատշգամբ մը: Գեղեցիկ ու առողջապահական խորհրդով շինուած է այն, խափանելու համար կրկին եղանակներուն ցուրտն ու ջերմն դպրոցին ներսը թափանձնելու:

Եզական զիրք մը կը զբաւէ այդ հաստատութիւնն հոգեզմայլ տեսարաններով և ընդարձակածաւալ հորիզոնով մը, այնպէս որ չեմ տարակուսիր սեպելու զայն Լիբանանու բազմաթիւ դպրոցներուն առաջինն: Ամեն այցելունքը կը զարմանան անոր փառաւորութեան վրայ, մանաւանդ բժիշկները խիստ կը գովեն զայն առողջապահական տեսակէտով:

Իսկ վարի յարկը կամարակապ և հաստահիմն շինուածով կը կացուցանէ առ այժմ նորընծայից ննջասենեակ, մինչև որ նորը հիմնուի դպրոցին սրահին վրայ, որուն շինութիւնն յուսով ենք թէ կ'ըլլայ յաջողելով Տեառն: Արդի ննջարանին բոլոր պատերն իւզաներկով պատսպարուած են խոնաւութիւնն արգիլելու համար:

Դպրատան կից մատուռ մը շինեց ի պատիւ Ս. Միքայէլ Հրեշտակապետին, հզօր պաշտպան դպրոցին: Հոն նորընծայը կը կատարեն ամեն օր մտածականն ու սովորական աղօթքները, և ամեն տարի Ս. Միքայէլի տօնին որոշեց հանդիսաւոր պատարագ մը մատուցանել վասն Հոգւոյ Միքայէլ Աղայի Յովհաննեսեան, մեծ բարերարին Զբաւման դպրոցին:

Մեծագումար ծախքերէն յետոյ, հարկադրեցաւ ի վերջոյ կղմնտրով ծածկել եկեղեցին, և գմբէթին շքեղ տեսքն չխափանելու համար արեւելեան և արեւմտեան կողմերը սրբատաշ քարերով փառահեղ կրկին ճակատ յօրինեց, որոնք վեհ երեւոյթ կ'ընծայեն եկեղեցւոյ:

Նոյնպէս գեղեցիկ ճարտարութեամբ և համաչափութեամբ ներսէն դուրսէն զարդարուած կամարներ շինեց եկեղեցւոյն առջև հին կամարներու տեղ. որոնք հազուագիւտ են Լիբանանու մէջ: Սոյն կամարներուն աջ կողմը հիմնարկեց նոր զանգակատան հրաշակերտ և վիթխարի շէնքը, բերդի նման սիւներով և քառակ վեհ ու յաղթաւ կան դռներով, որուն վրայ շքեղապանծ գմբէթն ութեակ սիւներով վրայ հաստատուած, քառայարկ ընդ ամենը քսան մէթր երկայնութեամբ, երրորդ ու չորրորդ յարկն եւս աւարտած է այժմէն. կը մնայ գմբէթն, որ մօտերս աւարտելու վրայ է:

Ժողովրդեան մէջ Անարատ Յղութեան սքանչելի խորան մը յօրինեց, մարմարեայ ոսկեքանդակ քարերով, անձազին ըղնգաքար սիւններով, գեղապփնեալ պէսպէս նկարներով և խորհրդաւոր գրուածններով, ուր զետեղեցուց Լուրտի Աստուածածնայ հրաշագեղ արձանը, զոր Գաղղիայէն բերել տուաւ. նոյնին դիմացը զետեղեցուց նաեւ Սիրտ զոր Գաղղիայէն բերել տուաւ. նոյնին դիմացը զետեղեցուց նաեւ Սիրտ Յիսուսի սիրուն արձանը, երկուքն եւս մարդաչափ հասակաւ: Այս ա-

Թեան կեդրոնին առաջնորդ ըլլալով կարող էր աւելի ազդու և համարձակ կերպով այն գործքին մէջ նետուելու: Մեծաւորութեան առաջի տարիները յօրինեց ներկայ հրատարակեալ կանոնադրութիւնը և ամեն ատեն տաք ներշնչութեամբ ջանացաւ տրամադրել միաբանները, արթնցնելով անոնց միաբանական սէրն:

Ազարեան կաթողիկոսն իրեն Թախանձագին յորդորանքներէն զըրդեալ՝ աշխատեցաւ իր Նախորդին կարգադրութիւնները գործնական վիճակի մէջ դնելու, և ինքն եղաւ առաջին որ Զմամուռ մեծաւորութիւնը հաստատեց: Երբ Անդրէաս Գերպ. 1890ին քաղկեդոնի պատժարքական սիւնհոդոսին կանչուեցաւ, հաւանութեամբ կաթողիկոսին յօրինած կանոնադրութիւնն հետը տարաւ ժողովին առաջարկելու համար: Հոն ազդու կերպով խօսեցաւ և յորդորեց ժողովական հարց յօգուտ ազգին յառաջացնելու Զմամուռն ընկերութիւնն: Ազարեան կաթողիկոսն ինչ ինչ փոփոխութիւններ ըրաւ այն կանոններուն, որոնք թէ և շատ հաճելի չեղան մեր Գերպ. Մեծաւորին, բայց գոհ երեցաւ նոյն ատեն, որպէս զի հաւանութեամբ և ստորագրութեամբ բոլոր եպիսկոպոսաց սիւնհոդոսի արձանագրութեանց հետ Հռովմ խրկուի, ինչպէս որ եղաւ:

Ուրախառիթ յուսոյ նշոյլ մը ծաթեց Անդրէաս Գերպ. ին սըրտին մէջ այս անակնկալ յաջողութեան հանդէպ. մեծ քայլ մը համարեցաւ զայն իւր բարենպատակ բաղձանաց արագ լրման. զի այս միաբանութեան կանոնները վերնագոյն ատենանի անբռնաբարելի իրաւանց ենթարկուելով, մասամբ իմն ապահովուած և հաստատուն կոռան մը ունեցած կ'ըլլան:

Այնուհետեւ սկսաւ իւր անխոնջ թղթակցութիւններն հաւատոյ տարածման ժողովին և ուրիշ կարտինալաց հետ. որոնցմէ գովութիւններ և լուսաւորութիւններ իսկ ընդունեցաւ: Շօշափելի էր յաւէտ Սուրբոյ նուիրակաց հետ ունեցած յաճախ յարաբերութիւնները և անոնց միջնորդութեամբ Հռովմ ըրած դիմումները. Բիավի, Կաուտենցիօ և Տիւվալ՝ մեծապէս նպաստամոյց եղան իրեն այս խնդրոյն յա-

ջողութեան: Շատ երախտապարտ և շնորհակալու պիտի մնայ իրենց զմամուռն միաբանութիւնն, իր բարւոյն ըրած մեծամեծ աշխատանաց և ծառայութեանց համար:

1900ին երբոր Էմմանուէլեան միաբանասէր անձը կաթողիկոս ընտրուեցաւ, Անդրէաս Գերպ. յարմար առիթ սեպեց իւր զաղափարաց կատարման միւլում մը տալու. ուստի նոյն տարին Պօլիս գնաց և ջերմ ու համոզողական ցոյցերով հաւանեցուց այն Պատուական ծերունին առջինէն աւելի ընդարձակ ու որոշ յօրինելու միաբանութեան կանոնները, որոնց վրայ ուրիշ օգտակար յօդուածներ աւելցուց. և այսպէս իր դիւանին կնքով և ստորագրութեամբ Հռովմ խրկուեցան, խնդրելով անոնց հաստատութիւնն:

Այս առիթ էր որ Անդրէաս Գերպ. ընդունեցաւ թագադիր Աբրայի տիտղոսն նոյն Հանգ. Հայրապետէն, ինչպէս նաև արտունութիւն և իրաւունք դրսի միաբաններն ևս պաշտպանելու, և իբրեւ մեծաւոր միաբանութեան, իրենց նեղութեանց մէջ զիրինք սփոփելու:

Անդրէաս Գերպ. ին այս մասին ըրած այսքան ճգնաց արդիւնքը չուշացաւ երևան գալու. զի քիչ յետոյ Հռովմ խնդրեց եպիսկոպոսական ընտրութեան համար Պօլիս գտնուած մի քանի Արհի. Եպիսկոպոսաց կարծիքն յիշեալ սահմանադրութեան մասին, որոնք լաւ վկայութիւններ տուին, և կրկնեցին արագ հաստատութեան խնդրքն: Ուրախութեամբ լսեց զայն ընտիր մեծաւորն և փութաց շնորհակալութիւնն յայտնել նոյն Արհի. եպիսկոպոսաց, իրենց համակիր բերմանց համար:

1904ին բարեյիշատակ Էմմանուէլեանի յաջորդի մ'ընտրութեան համար, երբ կազմուելիք սիւնհոդոսի քարտուղարութիւն ընելու նպատակաւ, մի քանի եպիսկոպոսաց հաւանութեամբ ժողովի հրաւիրուեցաւ, ուզեց ի սկզբան հրաժարել ծերութեան պատաճառաւ, բայց խորհելով թէ հնար է օգտակար հետևութիւն մ'ունենայ այն՝ միաբանութեան համար, այս մտածութիւնն յաղթեց իւր ծերութեան:

Բարեբաղդութիւն մը, Աստուածային նախախնամութեան առանձին

թեան վրայ, քաղցրութեամբ ամենուն սիրտը շահեցաւ, ամենքը իրեն հետ կապեց ամենուն սիրելի եղաւ « Որդեակ սիրելի արա զանձն ժողովրդեան »: Սիրաք, Դ: Ինքը բնաւորութեամբ գողտը սրտի տէր, սիրով ու երկայնմտութեամբ կը զիջանէր նորընծայից տկարութեան, բայց ոչ երբէք թոյլ և անհոգ անոնց պակասութիւնները յանդիմանելու: Երբ տարեկան ունկնդրութիւն կ'ընծայէ իրենց, հայրաբար կը լսէ անոնց նեղութիւնները, և խոհեմաբար կ'ուղղէ կամ կը դարմանէ ըստ պիտոյից: Մեծապէս ատելի է իրեն խտրութիւնն, ամենուն հաւասար աչքով կը նայի, ստուգիւ որչափ կարևոր է անկողմնակալութիւնն առաջնորդի մը համար. զի ըստ առաքելոյն ամենուն հաւասարապէս պարտական է: Առաջնորդ մը կշիռքի կը նմանի, իւր բերմանց մէտը մէկ կողմը ծանրացածին պէս, բոլոր կառավարութեան հաւասարակշռութիւնն կը խանգարի:

Անդրէաս Գերպ. որչափ մտազբաղ հոգերու մէջ ընկղմած ըլլայ, միշտ ուրախ ու զուարթ կ'երևի նորընծայից, և յաճախ եկեղեցական պարտաւորութեանց և կանոնադրութեան վրայ կը խօսի իրենց, ընտիր սկզբունքներ հաղորդելով. « Այլ դու զուարթ կաց յամենայնի »: Բ. Տիմ. Դ: Ստէպ կը յեղեղէ իրենց այս սկզբունքը. որդեակներս, կ'ըսէ, խաղցէք զուարճացէք, բայց միանգամայն յիշեցէք միշտ թէ եկեղեցական էք:

Ուշադիր զննութեամբ հետամուտ կ'ըլլայ ստուգել եղած յանցանքները և տղայ մը դպրոցէն արտաքսելէն առաջ երկար կը մտածէ, ապօթքով կը դիմէ առ Ս. Կոյան միտքը լուսաւորելու, որ ուղիղը գործէ. և խիղճը ամեն տեսակէտով հանդարտեցնելէն յետոյ կը հաւանի:

Մանրախոյզ քննութեամբ և զգոյշ արթնութեամբ կը ջանայ աշակերտաց բնաւորութիւնն իմանալու. կատարեալ փորձառութիւնն ունեցեր է անոնց ինչ ըլլալը իմանալու և շատ անգամ ճշդիւ կը գուշակէ ոմանց ապագան: Անաչառ վրէժխնդիր է նորընծայից եղած անիրաւութեանց ու զրկանաց: Բայց մեծ խոհեմութեամբ և նուրբ քննադատութեամբ կը վարուի, դպրոցի անմիջական պաշտօնատեարց զէմ

եղած ամբաստանութեանց նկատմամբ: Վերջապէս գողտը ընթացքով իւրաքանչիւրին կը յարմարի և կը դարմանէ զամենայն քաղցրութեամբ. Իմաստ. Ը: Իսկ միաբանից ցուցած վարմունքը աւելի վսեմ ու համոզական կերպերու վրայ հիմնուած է, կատարեալ ու բեղուն հանգամանքներով օժտուած, որով ընտանեկան երևութով տարօրինակ ու ցանկալի ուղղութիւն մը տուաւ վանաց կենցաղավարութեան: Խոնարհ զիջողութեամբ կը ջանայ իւրաքանչիւր միաբանի արդար հաճոյքը գոհացնել, որչափ հնար է և վանական բարեկարգութիւնն կը ներէ. ոչ երբէք կրնայ վշտացեալ տեսնել կամ նեղութեան մատնուած միաբան մը, իսկոյն կը փութայ սփոփելու. ոչ երբէք կը զլանայ օգնութիւնը միաբանի մը. և աննախանձ ոգով իրեն եղած դիմումները ըստ կարի գոհացնել. խիստ կը զգուշանայ միաբանները օտարաց առջև արհամարհել:

Կ'աշխատի յառաջացնել անոնք, որոնք զիտէ թէ ընդունակ են զարգանալու, կը յարգէ մեծին ու պզտիկին արժանիքն. կ'ախորժի լսել անոնց դիտողութիւնները զոր վանքին, և նոյն իսկ անձին նկատմամբ կ'ունենան: Յաճախ խորհրդակցութեան կոչելով զիրենք, կ'ուզէ համերաշխութեամբ յառաջ տանիլ հասարակաց բարին: Ամեն միաբանները կը գործածէ, իւրաքանչիւր ըստ իւր կարողութեան պաշտօնի մը կարգելով. և խոհեմ փորձէ յետոյ, վստահութեամբ կը տօնի մը կարգելով. և խոհեմ փորձէ յետոյ, վստահութեամբ կը յանձնէ իրենց ամեն բան, առանց ցած կասկածանաց կամ լրտեսութեան:

Ոչ բնաւ կառավարութեան մէջ ունեցեր է տիրապետելու գաղափարն, այլ միշտ եղբայրաբար կ'ընթանայ ամենուն հետ. « Մի՛ իբրեւ տիրելով վիճակաց այլ լինել օրինակ հօտին » Պետր. Ա. Բ:

Իսկ արտաքին փայլն ու շահած անունն լիբանանու մէջ, և ոչ մէկ մեծաւոր մը իրեն պէս այնքան ազդեցիկ դիրք մը շահած է: Իւր համակրելի կերպերովն, խաղաղասէր և ուղղամիտ գնացքով մարտնի ժողովրդեան ամեն դասակարգի մէջ բարձր անուն ստացած և վանքին համբաւն նախանձելի ըրած է: Ոչ մի կուսակալ, ոչ մի կառավար, համբաւն նախանձելի ըրած է: Ոչ մի կուսակալ, ոչ մի կառավար,

իշխանը ու ազնուագուցը՝ ամենուն հետ հաշտ ու բարեկամ է. աւանդը կը գովեն ու կը մեծարեն և կը խոստովանին զինք կարող ու եզական անձնաւորութիւն մը: Իր աշխարհաշէն գաղափարներով, և յաւէտ քաղաքագիտական տեսութիւններովը, զոր յաճախ կը պարզէ Լիբանանու յառաջագիւղութեան համար, կուսակալաց և մեծ անձնաւորութեանց բարձր գնահատման արժանացած է. որոնք շատ անգամ այս խօսքը զրուցած են. Եթէ մարոնի կղերը Աղէքսանդրեաններ ունենար, Լիբանան շատ տարբեր կացութեան մէջ կը գտնուէր այսօր. ոչ երբէք դիմում մ'ունեցած է կառավարութեան, և ունայն դարձած է. այլ ընդ հակառակն՝ ի շնորհս երեսաց իւրոց բազմաթիւ անձանց բարիք և պաշտօններ շնորհուած են:

Ասկէ նուազ չէ կղերական դասին մէջ վայելած համարմունքը: Առաջ. Նուիրակաց բարեկամութիւնն, ինչպէս նաև Մարոնի կաթողիկոսաց համարմունքը վաստկելու մէջ մասնագէտ մը կրնայ ըսուիլ: Եպիսկոպոսունք և քահանայք առ հասարակ կը մեծարեն ու յաճախ կը պատուեն զինքը: Երջանկայիշատակ Հաննէ-էլ-Հաճ կաթողիկոսն՝ զինքը իր եպիսկոպոսներէն նախապատիւ կը համարէր:

Իսկ ժողովրդեան և ազգայնոց վրայ ներգործած տարօրինակ ազդեցութիւնն անբացատրելի է. Մեծին ու պզտիկին, աղքատին ու հարստին մատնանիշ եղած է. իր ներողամիտ բնաւորութեամբը, բարեգործութիւններովն և զթառատ ողորմածութեամբը ամենուն ջերմագին սիրոյ ու պաշտումի առարկայ եղած է. թշնամի բնաւ. ամենքը ծանօթ ու բարեկամ և շատերն իսկ երախտապարտ. հասարակաց գործերուն մէջ ձեռնտու և առաջնորդ ամենուն. վերջապէս Զմմառու փառքն ու ազգայնոց պարծանքն եղած է:

Դէպք մի միայն բաւական պիտի ըլլայ հաւաստել խօսքերուս ճշմարտութիւնն: Անցեալ տարի երբ Անդրէաս Գերպ. կաթողիկոսի ընտրութենէ վանք կը վերադառնար, այնպիսի սիրալիր ու խանդավառ ընդունելութեամբ ու շքեղ հանդիսութեամբ ժողովեցին զինքը Լիբանանցիք, որուն նմանք և ոչ մի եպիսկոպոսի եղած է. ամբողջ

գիւղեր և հեռաւոր անձինք դրօշակներով, նուագախումբերով, հրաշանաձգութեամբ, գովասանական երգերով, ձօներով և սուսերամարտ խաղերով եկան յայտնելու իրենց ուրախութիւնն վերադարձ գալիս տեսմբը: Իշխանագուցը, եպիսկոպոսունք, քահանայք, մեծաւորք և դպրոցականք դիմեցին ի Զմմառ խնդակից ըլլալու իրեն. պատիւ մը որ ցայսօր Զմմառու և ոչ մի մեծաւորն վայելած է:

Վերիտոնի կաթ. փոխանորդ եղած ժամանակ այնպիսի խաղաղ և իմաստուն կառավարութիւն մը ի գործ դրաւ որ ցայսօր Վերիտոնցւոց փափաքելի է, և ամեն տեղ գովութիւնն կը լսուի:

Ահա այս ամենայն կերպերն ու առաւելութիւններն են անժխտելի վկայ իր իմաստուն կենցաղավարութեան ու կառավարութեան, որով կը հաւաքէ ամենուն շրթանց վրայէն գոհութեան ու գովութեան անգին գոհարներն, զորոնք բովանդակ միաբանութեան օգտին կը սեպհակաւ նացնէ. եզական յատկութիւն մ'է այս, որ սակաւներուն վրայ միայն կը փայլի:

Է.

Կ'ըսուի թէ մարդ մը կատարելապէս ճանչնալու համար բաւական չէ արտաքին երևոյթներէ դատել ու գնահատել զինքն, այլ պէտք է խորամուկ ըլլալ և հետազօտել նաև անոր ներքին կենաց ծալքերն և լուրջ մտօք ուսումնասիրել այն աղբիւրները, որոնցմէ իբր ուղիղ և հետեւութիւն բղխին ամեն կատարելութիւնք և արդիւնք, որոնք մեզի այնքան փափաքելի են. այն ատեն աւելի համոզողական և ստոյգ գաղափար կ'ունենանք մարդուն արժանեաց և մեծութեան վրայ:

Արդ Անդրէաս Գերպ. ին արտաքին կենաց բոլոր բեղմնաւոր խաւերն զննելէն յետոյ, պատշաճ է սուղ ակնարկ մ'ալ ձգել անոր

լով՝ Եզրիպտոսի եպիսկոպոսական ծիրանիին հրապոյրն իրեն ներկայացուց, շատ անտարբեր սրտով նայեցաւ անոր։ Ոչ Ազարեանին թախանձանքն, և ոչ ապագային փայլուն յոյսերն կրցան հանել զինքն խոնարհութեան անդունդէն։ Յայսօր քահանայ ապրեցայ, ըսաւ, և քահանայ կ'ուզեմ մեռնիլ։

Երկրաւոր ո՛ր և է բարեաց նկատմամբ միշտ անտարբեր դիրք մ'ունեցաւ, իբր լոկ միջոց նկատած է զանոնք մեր այս աղցաւոր կեանքը անցնելու. դրամասիրութիւնն չկրցաւ մոռալ գտնել սրտին մէջ։ Դրամասիրութիւնն մահաբեր թոյն է, կըսէ, եկեղեցականութեան հոգին սպաննելու. «Արմատ ամենայն չարեաց արծաթասիրութիւն»։

Ա. Տիմ. Զ։

Այս խոնարհութեան և անտարբերութեան հետ՝ միացուցած էր նաև նախանձելի պարզութիւն մը. սեթեւեթ կերպերն կ'արհամարհէ. զարդարանքն ու փառաւորութիւնն մարդուն կատարելութեան պատրանքն են, կըսէ. անոնցմով մարդուն յարգն չի բարձրանար։ Անկեղծութիւնն ու ճշմարտախօսութիւնն շատ սիրելի են իրեն. ոչ երբէք յանձն կ'առնէ իր համոզման դէմ խօսիլ, թէ և խաղի համար ըլլայ. իր այոն՝ այո է, և ոչն՝ ոչ։

Խաղաղասիրութիւնն հաւատարիմ ընկեր և բարեկամ եղաւ բոլոր կենաց մէջ. անով ապրեցաւ, զայն սիրեց և կատարեց. այսքան ժամանակ զանազան անձանց ու տարբեր բնաւորութեան տէր մարդկանց հետ կենցաղավարեցաւ, քսան և հինգ տարի կառավարեց վանքը՝ առանց սակայն ճիշ մը լսուելու, շփոթութիւն մը ծագելու, կռիւ կամ հակառակութիւն մը ծնանելու. կէտ մը որ շատ առաջնորդներու համար անլուծանելի կնճիռ, առեղծուած մի է։ «Եթէ հնար ինչ իցէ ընդ ամենայն մարդկան զխաղաղութիւն կալլիք»։ Հռոմ. ԺԲ։

Անդրէաս Գերպ. բնութեամբ ոչ շռայլ է և ոչ ժլատ, և երբ պատշաճութիւնն կը ներկայանայ, չի խնայեր վայելուչն ու պարտաւատշաճն ընելու։ Ազբատ ազգայիններէն մի քանի տղաքը՝ անձ-

նական ծախիւք դպրոցները կը դնէ կրթութեւն համար։ «Զգեցարուք, զգութ, զողորմութիւն»։ Կողոս. Գ։ Իր պատուոյն, վեհանձնութեան և ազնուութեան նախանձախնդիր է. միշտ բարձր յարգ տածած և զարմանալի փափկութեամբ ջանացած է փայլեցնել զանոնք ամեն վարմանց մէջ։

Իր հիւրասիրութիւնն հանրածանօթ է. ամեն այցելուները մարդասիրաբար կ'ընդունի, քաղաքակիրթ ու սիրալիր ցոյցերով կը պատուէ զամենքը, իւրաքանչիւրը ըստ իւր արժանեաց ու մեծութեան. ազգայինք օրերով և շաբաթներով երբեմն կը վայելեն իր զուարթ ու բարեհաճ վարմունքը, և վեհանձն առատութիւնն. «Զհիւրասիրութեան զհետ երթայք»։

Զանց չեմ ընել յիշել նաև երախտագիտութիւնն, որ այնքան սիրելի է իրեն. չնչին բարիքն անգամ կը յիշէ, և կը վարձատրէ։ Ոչ միայն անձին նկատմամբ, այլ նաև հարիւրաւոր տարիներէ առաջ վանքին բարերարներուն բարեաց ճանչցող և յարգող է. «Աղաչեմ վանքին բարերարներուն բարեաց ճանչցող և յարգող է. «Աղաչեմ զԶեզ յիշել զերախտիւն և զառհասարակ բարեաց»։ Մակր. Բ. Թ։

Ը.

Իսկ գործունէութեան ասպարէզին մէջ ցոյց տուած անձնանուրութիւնն ստուգիւ դիւցազնական է. ոչ բնաւ առանձնական մի օգուտ, կամ դիւրութիւն փնտռած է, այլ ամեն բան հասարակաց բարւոյն նուիրած։ Բասան և հինգ տարի ձրիաբար աշխատեցաւ միաբանութեան համար, վեհանձնութեամբ պատարագուցներ իսկ վանքին նուիրելով։ Այս բաւական չէ, այլ հինգհարիւր օսմ. լիբայի արժողութեամբ երկիր Այս բաւական չէ, այլ հինգհարիւր օսմ. լիբայի արժողութեամբ երկիր գնած է ձիւնի մէջ՝ իւր քահանայական գրամով և զայն վանքին պարգևած է։ Վերջապէս ինչ որ ունի նիւթական ու բարոյական ամենը

միաբանութեան բարւոյն զոհած է. ես և միաբանութիւն մի ենք կ'ըսէ. նախանձեւի սկզբունք, որ հազուագիւտ է մեր հասարակութեան մէջ. «Ունէին զամենայն ինչ հասարակաց». Գործ. Բ.:

Այս սկզբան զօրութեամբ զգուշացաւ ո՛ր և է ծանրաբեռնութիւն կամ աւելորդ ծախք չպատճառել վանքին: Ոչ երբէք յանձն առած է ընդունիլ ո՛ր և է առանձնաշնորհութիւն կամ տարբերութիւն, զոր միաբանք ի սիրոյ յայտնած են իրեն: Այլ յամենայնի համաձայնութեամբ ամենուն հասարակաց կենօր ապրեցաւ. շատ ատելի է իրեն առանձնականութիւնն կամ զարտուղութիւնն. սա, կ'ըսէ, եղբայրական հաւասար հոգին կը շիջուցանէ. անձնասիրութիւնն ապականիչ ախտ է միաբանութեան:

Այս այսպէս հաւաստեալ գիտնալով՝ մեծ անիրաւութիւն և նախատինքն բրած կ'ըլլայինք իրեն, եթէ յանդգնէինք կասկածանաց նոյն իսկ ամենափոքր ստուերն անգամ ածել անոր զարմանալի հաւատարմութեան վրայ:

Արտաքին իրողութեանց մէջ իսկ նշանաւոր է հաւատարմութիւնն, ինչպէս նաև արդարասիրութիւնն որ անաչառ ուղղութեամբ իւրաքանչիւրին իրաւունքը կը շնորհէ: Խիղճը շատ փափուկ է, ոչ բնաւ յանձն կառնէ կեղտաւորել զայն չնչին արատով իսկ: Յետին ճշդութիւն կը պահէ վանքին հաշիւներուն մէջ՝ ամեն բան մանրամասնօրէն գրելով, ելքն ու մուտքն որոշակի նշանակելով. նոյն ճշդութիւնն կը պահանջէ նաև պաշտօնատէրներէն:

Զարմանալի յատկութիւն մ'ունի Անդրէաս Գերպ. որնոր առաքելի մը շատ հարկաւոր է, այսինքն սրտի գոհութիւն իր ունեցած պաշտօնէն ու վիճակէն, ոչ երբէք տժգոհանաց բառ մը լսուած է բերնէն այս մասին, և միշտ կը յորդորէ միաբանները այս սկզբան հետեւելու. տեղն ու վիճակն զմարդ երջանիկ չընեն, այլ մարդը զանոնք բարի ու բազմալի կ'ընէ, վիճակէն տժգոհ մարդը, ամեն տեղ տժգոհ է կ'ըսէ. «Գոհացարուք յամենայնի զի այս են կամք Աստուծոյ». Թեա. Բ.

Այս գեղեցիկ սկզբան վրայ յեցեալ կը յեղյեղէ միշտ, թէ այն պաշտօնատէրը, որ իր պաշտօնին յարակից դժուարութիւններէ կը զանգատի ու կը տրտնջայ, նա չէ ճշմարիտ պաշտօնեայ, այլ վարձկան. զի նեղութիւնք անբաժան են պաշտօնին, և արդէն անոնք են որ կը կացուցանեն պաշտօնեային փառապալկն ու առաւելութիւնն: Անխոհեմութեան ու փառասիրութեան նշան է՝ վիճակի մը կամ դիրքի հաճելի կողմն միայն նկատել, անտեսելով անոր դժուարութիւնները. անոր համար կըսէ լաւ խորհելու և մտածելու է վիճակը ամեն տեսակէտով, և ապա զայն ընդգրկելու է, որպէսզի անոր պատասխանատուութիւնն չծանրանայ մեր վրայ, ի թշուառութիւն մեր և մեզի յանձնուողներուն. «Քննեցէք զանձինս»:

Էւ ստուգիւ Ալէքսանդրեան Գերպ. գործքի մը միջամուխ չըլլար, մինչև որ ամեն կերպով չապահովուի անոր յաջողութեան վրայ: Բան մը սկսելէն առաջ կը պատրաստէ նախ ատաղձը ամենայն լիութեամբ, կը հաշուէ խոհեմութեամբ ամեն միջոցները և հետևութիւնները: Հասուն խորհրդածութեամբ կը չափէ ու կը կշռէ ամեն պարագաներն: Շատ զգոյշ ու խղճամիտ է հասարակաց վերաբերեալ իրողութեանց մէջ. ոչ երբէք անխորհուրդ գաղափարներով կը ձեռնարկէ գործքին, այլ միշտ համոզմամբ և վստահ բրածին վրայ. չուզեր երբէք անձնական գաղափարով շարժիլ կարեոր նիւթերու մէջ, այլ վանքի միաբանից խորհրդակցութեամբն, ու ծանր խնդիրներու մէջ կաթողիկոսական հաւանութիւնն խնդրելով:

Գահավէժ խորհուրդը և շուտափոյթ գործերն մեծապէս անհաճոյ են իրեն. անոնք կ'ըսէ, տհաս պտղի կը նմանին, որոնք յաճախ դառն պտուղներ կը ծնանին: Նոյնպէս արագ բարեփոխելու գաղափարն՝ իւր սկզբան բոլորովին հակառակ է: Նոր մեծաւոր ընտրուելէն և վանքին վիճակն լաւ ուսումնասիրելէն յետոյ այս խօսքը զրուցած է. Սրտանց կը բաղձամ վանքին բարւոյն ու յառաջագիմութեան. բայց չեմ գիտեր թէ արդեօք կեանքս պիտի համապատասխանէ իմ բաղձանաց: Իմաստուն խօսք. զի անհնար է անմիջախանէ իմ բաղձանաց: Իմաստուն խօսք. զի անհնար է անմիջա-

պէս կերպարանափոխ ընել ու բարւոքել ամբողջ հասարակութիւն մը. ինչպէս ոմանք կը համարին քիչ ժամանակի մէջ բարեկարգել ու ծաղկեցնել իրենց տեղը, այլ ապա փորձին մէջ յուսախար եղեր են:

Տնտեսական մասին իսկ լուրջ հոգածութիւն և զգոյշ նախատեսութիւն կը ցուցնէ, ո՛ր և է պատահականութեան առջև պատասպառելու վանքը. իւր փորձառութեամբ կը հեռաձգի ամեն միջոց ու առիթ քննելու. վերջապէս յառաջագոյն հոգատարութեամբ ամեն դիւրութիւն կը հայթայթէ:

Անվեհեր արիութիւն և հաստատամտութիւն ունի գործին մէջ, անյողգող հոգի և պողպատեայ կամբ աշխատասիրութեան. գիշեր ցորեկ կ'աշխատի, կը տքնի. վանքին ամեն պիտոյից չափովն կը ծաւալի գործունէութիւնն ոչ երբէք հասարակաց գործքին նկատմամբ անհոգ գտնուած է. նախ հասարակութիւն, կըսէ, և ապա ես:

Դժուարութեանց առջև կասիլ չի գիտեր, շատ կնճռոտ խնդիրներու դատերու մէջ գտնուած է. և ամենքը անխռով և անշփոթ պըսակած է անակնունքի յաջողութեամբ: Արժան չէ, կ'ըսէ, վհատիլ դժբաղդութենէ, ընկճիլ դժուարութենէն, այլ նորանոր միջոցներով հետամուտ ըլլալու է, մինչև որ յաղթութիւնն ստացուի: Եւ յիշաւ ինքը մտքի բեղմնաւոր ծննդականութեամբ կը ստեղծէ յաջողութեան գիւտն ու դռներն. «Այր հանճարեղ ծանեաւ բազում բանս. և իմաստութիւն առաքեցաւ ի նմանէ». Սիրաք ԼԳ.

Դրամական անձկութեան և ուրիշ նեղութեան մէջ իսկ Անդրէաս Գերայ. շատ լաւ գիտէ անփոփոխ պահել դիրքն. այնպէս կ'երեցնէ ինք զինքը ուրիշին առջև որպէս թէ ամենաերջանիկ և լիառատ ճութեան ժամանակն ըլլայ. որպէս զի կ'ըսէ, վանքին անունը ու ազդեցութիւնն չնուազէ օտարաց առջև և միշտ պատուով մնանք:

Թ.

Անդրէաս Գերայ. ոչ միայն մարմնաւոր աշխատութեան, այլ նաև մտաւորական վաստակոց մէջ ալ անխոնջ և անպարտելի է: Իմացական յառաջադիմութիւնն միշտ սիրած է, և բարձր յարգ տածած է այն գիտութեանց մանաւանդ, որոնք բահանայական կոչման մեծապէս հարկաւոր են: Բոլոր կենացը մէջ ուսմունքը ձեռքէ ձգած չէ, և իր գիտցածով չգոհանալով, ջանացած է ամեն ատեն նորանոր բաներ սորվելու, նոր գաղափարներ և լուսաւորութիւններ ունենալու. որչափ որ սորվինք ու գիտնանք, կըսէ, այնչափ աւելի գիտնալու բաներ պակսին մեզի: Ուսմունքն իւր միակ զբօսանքն ու զուարճութիւնն համարած է, սաստիկ խորշում գոյացնելով դատարկութեան. «Բազում չարիս ուսոյց դատարկութիւն» Սիրաք. Լ: Քահանայն կ'ըսէ, երկու տեղ միայն կրնայ միսիթարութիւն գտնել աշխարհիս վրայ. Սուրբ Սեղանին և զրասեղանին առջև, և հոն միսիթարութիւն չգտնողն, ուրիշ տեղ չի գտներ:

Ներութեան հասակին մէջ ուսաւ ինքնօգնութեամբ արարական խեցբեկ լեզուն, և յաճախ գործածութեամբ լաւ կը պարզէ անով իւր գաղափարները:

Աղէքսանդրեան Գերայ. բնական ձիրքերով և մտաւորական կարողութիւններով ճոխ, պզտիկուց ճանչցաւ անոնց յարգն, և յարատեւ աշխատութեամբ շահագործեց զանոնք. իւր բազմակողմանի հմտութիւնն զարմանալի է. հարուստ պաշար գանձած ունի իւր սրամիտ յիշողութեան ամբարանոցին մէջ. մանաւանդ հնախօսական՝ տոհմային՝ քաղաքական և եկեղեցական պատմութեան, որոնց մասին ինքնաթիւ պոռն շատ երկասիրութիւններ ալ ունի շահաւէտ և ազգօգուտ ծանօթութիւններով և գաղափարներով զեղուն:

Քաջ է տեսական ու բարոյական Աստուածաբանութեան, փիլիսոփայութեան ու եկեղեցական իրաւաբանութեան մէջ, և երկար ժամանակ զաստուութիւն ալ ըրած է նոյն ճիւղերու մէջ: Ասկէ զատ ուրիշ բազմաթիւ սրբազան ու աշխարհական գիտութեանց գրեթէ քիչ շատ տեղեկութիւններ ունի: Իր մտքի առատութեամբը և ճոխ հմտութեամբը կարող է ամեն նիւթի վրայ ժամերով խօսիլ առողջ գաղափարներ յայտնելով: Յաճախ կը սիրէ ուսումնական ու պատմական նիւթերու վրայ խորհրդածել, կ'ուզէ ամեն բանի ծանօթանալ, ամեն բան գիտնալ: Ամեն բան սորվելու է, կըսէ, աղէկն ու գէշն իմանալու է, բայց օգտակարն գործածելու է, ինչպէս Սոկրատէս իմաստունն կըսէ, Որպէս զմեզու տեսանեմք ի վրայ ծաղկանց նստեալ, սակայն զպիտանին առնուն, նոյնպէս ամենայն իրաց պարտ է հմտանալ, բայց զօգտակարն առնուլ: Անդրէաս Գերպ. չի գոհանար բան մը հարեանցի և կիսկատար ուսումնասիրել, այլ հիմնովին՝ անոր ամեն գաղտնիքներուն խորը թափանցելով:

Թէև Խոթանասնամեայ ծերունի և հինաւորց անձ մ'է, բայց ստուգիւ ժամանակի մարդն է. ամեն տեղոյ և անձի կը յարմարի և ամեն դարու հետ կ'ապրի ու կը կենցաղավարի: Ազատ է բոլորովին այն հնամուլ և յամառ նախապաշարունակներէն, զոր ոմանք կ'ունենան սխալ համարում մը կազմելով իրենց ինքնահնար կարծեաց ու գաղափարաց, արհամարհելով նորութիւնն և անոր ամեն ճշմարտութիւններն: Ոչ երբէք փոքրոգութիւն համարած է անձին զիջանիլ ուր որ պէտք է զիջանիլ. և տեղի տալ՝ ուր որ պէտք է տեղի տալ կամ հաւանիլ: Թէպէտ և հակառակ է մեծապէս նորամուտ սովորութեանց և խիստ աւանդապաշ վանքին նախկին կարգադրութեանց, միշտ կը ջանայ հինը նորի վրայ ձուլել և ըստ կարի ու պատշաճութեան բարեփոխել:

Զգոյշ և արթուն է կենցաղավարութեան մէջ. ամեն բառ ճշդելով կը խօսի. ամեն բանի տեղն ու ժամանակն կը խորհի. և ամեն մարդու համաձայն կը վարի ու կը գաղափարէ, քաղաքագիտու-

թեան կողմանէ խիստ մտադիր, զգաստ ու աչալուրջ է չվիրաւորելու այլոց զգացումները կամ անտեղի քայլ մ'առնել արտաքին յարաբերութեանց մէջ:

Խօսակցութեան մէջ կը խորշի կըքոտ վիճաբանութիւններէ, այլ ստէպ կ'ախորժի հանդարտ փաստաբանութեանց ու բանաւոր պատճառաբանութեանց: Խոհեմութեամբ մտածել, սկզբամբ խօսիլ և համոզմամբ գործել. ասոնք եղած են միշտ իրեն հաւատարիմ առաջնորդներն բոլոր կենացը մէջ:

Վերջապէս շատ խորագնին, նրբաճաշակ ու փափկանկատ անձ մ'է. իւր սրամիտ դիտողութիւնները, բարձր մտածութիւնն և պարզած առողջ տեսութիւններն ստուգիւ գնահատելի ու զարմանալի են. օժտող տեսութիւններն ստուգիւ գնահատելի ու զարմանալի են. օժտող տեսութիւնն ու լիութիւն կայ հոն, ուր միտքն ու հոգին կը մնանին ու կը պարարին, և կը զգան սովորականէ աւելի բան մը, որ մարդկանց ամեն զասակարգի մէջ չի գտնուիր:

Զանց չեմ ընել յիշել նաեւ Անդրէաս Գերպ. ին այլոց առաւելութեանց ու ձրից ունեցած յարգն. կը ճանչնայ ամենուն, նոյն իսկ իրմէ փոքրներուն արժանիքն. կը մեծարէ ու կը քաջալերէ զանոնք: Առաջնորդի մը ամենամեծ առաքինութիւնն է, կ'ըսէ, կարող ըլլալ հանդուրժել ձեռքի տակ եղողներուն բարձր հանճարին ու կատարելութիւններուն և ըստ արժանեաց գնահատել ու յարգել զանոնք: Մեծ թիւներուն և ըստ արժանեաց գնահատել ու յարգել զանոնք: Մեծ թիւներուն մ'է մեծերուն նկատմամբ, չկարենալ տանել ստորնագուլթեութիւն մ'է մեծերուն նկատմամբ, չկարենալ տանել անձնական պանից ունեցած առաւելութեանցը, և չուզենալ տանել անձնական պանից կասութիւնն և այլոց կատարելութեամբը ընուլ զայն: Պարծանք է իրենց մանաւանդ ունենալ այնպիսի հպատակներ, որոնք իրենց առաւելութեամբը ձեռնտու և օգնական կ'ըլլան բարձրացնել մեծաւորաց յարգն ու պատիւն: Այսպիսիներու վրայ պէտք է յաւէտ գուրբաց ու խրախուսել՝ հասարակաց բարւոյն աւելի օգտակար ծառայութիւններ մատուցանելու համար:

Վ Ե Ր Զ Ա Ր Ա Ն

Ասոնք են ահա Աղէքսանդրեան Գերպ. ին անգին կենաց պայծառ նկարներն և մեզի ցոլացած նշոյլներն, զոր քառորդ դարու չափ մանաւանդ տեսանք, շօշափեցինք ու վայելեցինք. այս հանրագում, բեղուն գործունեայ կեանքը, և յաւէտ մարգարտաշար գոհարներով բոլորած անոր փայլուն պսակն, զոր քսան և հինգամեայ արդիւնքն հիւսեցին, չի կրնար ստուգիւ աննշան երեւիլ այն մտքերուն, որոնք հմուտ ու ճարտար են մեծամեծ անձնաւորութեանց յատկանիշ նկարագիրն ճանչնալ և արժանապէս գնահատել: Մանաւանդ միաբանի մը համար չի կրնար թանկագին չերեւալ այն, որ իրեն բարւոյն ու պարծանաց համար մաշեցաւ, զոհուեցաւ, եթէ իրապէս միաբանասիրութեան զաղափարն ունի, և գիտէ անաչառ կշիռքի մէջ գնել բան ու գործք, որ այդ զաղափարին ու զգացմանց իրականութեան կը ծառայեն:

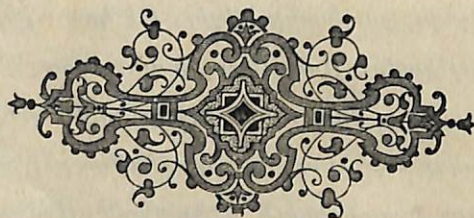
Անդրէաս Գերպ. միայն թէ ուզենանք ճշմարտութիւնն յարգել, խորհեցաւ, գործեց ու պտղաբերեց ինչ որ կարելի ու օգտակար էր խոհեմ ու միաբանասէր անձի մը գործել այն միջոցներով և այն պարագայներու մէջ: Իբրեւ միաբան, իբրեւ առաջնորդ և իբրեւ հայր իր պաշտօնը փառաւորեց, անմահացուց անունն, և մեր բարերարաց փառաւոր կարգն ղասուելու արժանիքն և իրաւունքն ստացաւ:

Մեզմէ իւրաքանչիւրն կը պարծի ջերմ միաբանասիրութեան առաւելութեամբը, այսու ամենայնիւ պէտք ենք համազուիլ, թէ Անդրէաս Գերպ. շատ աւելի բարձր ու գերազանց կը գտնուի յայսմ

նելու. մեր ուխտին և միաբանութեան անձնուէր ըլլալու «Զի Նա է փառք մեր» :

Ի հուսկն խօսքս կնքեմ « Մեծ առաքինութիւն է ճանչնալ բարին » և սիրով ու յարգանօք մեծարել անոր արժանիքը. զոր մեր սրտերն իբրեւ արդար փառապսակ պիտի յօրինեն Անդրէաս Գերպ. Աղէքսանդրեանին Սենեկապետ Ս. Պապին, և Թագադիր Աբրայ և Արժանոր Մեծաւոր վանաց Զմմառի, ի նշան շնորհակալութեան և եւրախագիտութեան :

Կը ֆնայ մեզի խնդրել և թախանձել Աստուծոյ բարեգթութիւնն, որ հաճի պահել մեզի նոյն Արժանոր Մեծաւորը իրեն կարողութեան և արժանիքին մէջ, և ապա ի հանդերձեալն վարձատրել հարիւրապատիկս ամեն :

Printed in Turkey

Printed in Turkey

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0425680

16842